

XVII!

ANY II n°7 Estiu 1988

**REVISTA COMARCAL
DELS PORTS**

Ajut 225,- pts.

**RITUALS
DE LA VIDA
QUOTIDIANA**

**Programes
de Festes**

SUMARI

EDITORIAL

MONOGRÀFIC: RITUALS DE LA VIDA QUOTIDIANA

- A la manera d'un subtil reixat
- Vocabulari bàsic
- Recomanacions
- Per obrir boca
- La intimitat de les Festes a «Els Ports»
- On encara sonen les velles campanes
- Ritual del dol

COMARCA

- Vilafranca: Restauració del Retaule de Bernat Serra
Dedicat a Sant Miquel Arcàngel
- La Ràdio Comarcal comence a emetre
- Vilafranca: Els estudiants pel Teatre
- València-Castellà a Morella:
«tant de rebambori per a poc més de no res»
- Què és el grup de dones dels Ports?
- Festes de: Portell, Sorita, Cincorres i Morella

CULTURA

- Els nostres noms propis
- Els refranys
- Premis i Concursos

PUBLICACIONS

- Lesera
- Cant de Morella. Un viatge pels intramurs

OPINIÓ

- La llei de l'embut. Sobre l'opressió lingüística a l'escola
- «Morella i l'esport»
- Què significa autoregulació?
- Si s'acaben els jocs...

ECOLOGIA

- Vuit de març de 1987. Una data oblidada

TRADICIONS POPULARS

- Els bous de Sant Roc

Equip de redacció: Carme Segura (Cincorres), Narcisa Rambla (El Forcall), Ramon Bel i Bartomeu Messeguer (Herbers), Josep Maria Zapater (La Mata), José Bordàs -esports-, Ernest Querol, Jesús Sangüesa (Morella), Emili Vinaixa (Portell), Manuel Clemente, Quico Blasco (Sorita), Josep Mammel Falcó (Vilafranca).

Fotografia: Grup de Fotografia de Morella i Salvador Rabaza.

Portada: Julio Carbó.

Dibuixant: Jesús Orti.

Correcció lingüística: Josefina Borràs, Ernest Querol.

Col·laboradors: Tots els que vulguen escriure.

Administració: Rafael Prats.

Distribució: Joan Carles Marcobal.

Edite: L'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports. Correspondència a l'Apartat de Correus nº 18. 12300 Morella.

C.I.F.: G12080636. - **Imprimeix:** Jordi Dussoy Carcellé. - **Dipòsit Legal:** B. 20.594-1987.

Fa 750 anys que som valencians: Commemoració o oblit?

El coneixement del passat propi és indispensable per saber quin futur hem de voler. Si un poble té un concepte boirós o desdibuixat de la seua història, difícilment podrà ser coherent en les seues actuacions futures.

De la poca història que ens han ensenyat, una ínfima part tenie relació amb nosaltres, i tota ha estat vista des d'una perspectiva aliena a la nostra. Quin concepte podem tenir de nosaltres mateixos en eixes condicions? Podeu esperar-vos de tot.

Però hi ha uns anys determinats en els quals hi ha aniversaris, i uns es volen esbombar als quatre vents, i els altres, si es poguere, amagar. ¿Per què ara s'està amanint un gran pastís d'un *Quinto Centenario* en el qual nosaltres no tenim ni art ni part, i es volen fer passar de puntets, i amb la cara tapada, els 750 anys de la nostra acta de naixement? ¿Per què per a la primera commemoració ja fa anys que hi ha comissions preparatòries, i per a la nostra desmemoració van *en l'all al cul*, improvisant? I encara perquè alguns han donat l'alerta, i no tenen més remei que fer alguna cosa, allò que ho paregue, però que no ho sigue...

Som un dels pocs pobles d'Europa que tenim una data de naixement clara (i el que enlluerne, és la claror). Què hi ha més important que la nostra acta de naixement? Per què es vol deixar passar l'oportunitat de poder-nos conèixer i de donar-nos a conèixer?

Per alguna cosa serà que no es vulgue celebrar un fet tan objectiu com que a l'any 1238 Jaume I va vèncer als moros i va entrar a la ciutat de València (s'ha cregut que ere el 9 d'octubre, i per això, actualment, la data de la victòria cristiana de la capital és la festa del País Valencià). A partir d'eixe moment comence la història dels valencians actuals. És que els fa temor que arriben a saber qui som? O els fa vergonya de mostrar-ho? Tot el que no es mostre de manera clara és encobriment i manipulació, i *antes s'agarre a un mentirós que a un coixo*. Però, mentrestant, els fruits de la tergiversació, algú els arreplegue.

Telèfons:

16 00 08 i 16 01 25

(2 línies)

Portal de Sant Mateu, 2

MORELLA (Castelló)

Servei Oficial
Land-Rover Santana i
Suzuki.

Vehicles tot terreny

JULIO ORTÍ

Barri de l'Hostal Nou - Tel. 16 00 37

Aprofiteu les
ofertes Ford!!!

JULIO ORTÍ

Barri de l'Hostal Nou - Tel. 16 00 37

Servei Oficial Ford
Vehicles nous i usats

MONOGRÀFIC

Rituals de la vida quotidiana

Coordinació: Pilar Alfonso

A la manera d'un subtil reixat

Fa uns mesos TVE passà la pel·lícula «La balada de Naraiana». La història de Shohei Imamura arranca d'un ritu japonès commovedor. Un costum ancestral disposava que els vells japonesos en arribar als setanta anys iniciaren la seua darrera peregrinació que els hi havia de menar al cim del Naraïama. Era l'hora de la mort i com a últim gest, carregat de simbolisme, abans d'iniciar la marxa calia que ells mateix es trencassen les dents.

Al nostre món mediterrani tots hem escoltat parlar alguna vegada de Cèber, el gos amb tres caps i serps enroscades pel coll de la mitologia grega, encarregat de la vigilància de la porta de l'infern. O de Caront, qui amb la seua barca passava les ànimes dels difunts de la riba de la vida a la de la mort, previ pagament —cal no oblidar-ho— d'un òbol. Qui no pogués pagar hauria de vagar anys i anys implorant clemència. (Per evitar-ho els romans posaven un òbol entre les dents de llurs morts).

Sens dubte la mort és una de les fonts principals de rituals en totes les cultures. Tanmateix les nostres vides n'estan farcides també, d'actes rituals.

Hom parla, de fet, de rituals biogràfics. Rituals en els quals l'individu participa una o més vegades i que representen la seua integració en el grup al qual pertany o voldria pertànyer.

El bateig, la perforació dels lòbuls de l'orella, l'ingrés a l'escola formen part, entre nosaltres, dels anomenats rituals de la infantesa. Com la primera comunió, la primera menstruació —en les xiques— o els pantalons llargs —en els xics— defineixen (en alguns casos potser fóra millor dir «definien») els rituals de la pubertat. I el servei militar —què em diu de la importància dels quintos a les festes?—, el prometatge —si més no fins fa uns anys. J.F. Mira (Veg. Recomanacions) n'ha parlat amb algun detall, del ritual del prometatge als anys 70—,

o el casament —xoca tant a la gent quan conto que abans al meu poble els nuvis per anunciar el pròxim casament donaven confits!— els de la joventut.

A la maduresa arriben inexorablement els aniversaris. Al treball, a la vida privada. Les noccs d'argent, les noccs d'or...

Tot açò forma part de les nostres vides fins tal punt que freqüentment oblidem el seu significat original, o bé el canviem sense ni adonar-nos-en. Els nostres gestos acostumen a amagar sentits que desconexem. Em sembla que era Baudelaire qui parlava de «la veritat emfàtica del gest en les grans circumstàncies de la vida». Veritat oculta també que exigeix d'una clau precisa, la clau que obri el cofre del passat, de la tradició, dels orígens.

Us heu preguntat mai perquè la gent es persigna en començar un viatge o en una situació de perill? D'entrada tots diríem que es tracta d'un gest distintiu de la religió catòlica. El vertader origen, tanmateix, cal cercar-lo molt més enllà. En un riu de protecció molt estès per l'antiga Mediterrània que consistia en introduir el dit o la mà en un estany o en un riu —més tard en una pica plena d'aigua— i traçar un signe sobre el cos. Es creia que l'aigua activava la força de les divinitats que l'habitaven les quals passaven a protegir l'individu que, amb aquell gest, les havia invocades. Més tard l'església catòlica optà per respectar aquell ritu i l'incorporà als seus rituals tot relacionant-lo amb el signe de la creu. Així la creu sobre el front passà a simbolitzar la protecció contra els mals pensaments. La creu sobre la boca, contra les males paraules i la creu sobre el pit, contra els mals sentiments.

El que acabem de descriure és un exemple dels ritus que coneixem com ritus ocasionals. Xavier Fàbregas, seguint Smith, parla també de ritus periòdics, aquells que «formen una successió acuradament

establerta» i que segueixen un ordre «ben determinat que es repetirà a cada recurrència del cicle».

Hi ha ritus de periodicitat diària. El famós té de les cinc dels anglesos, per exemple. Pels Ports, donar menjar als gorrinos, les telesèries del programa d'Hermida, la xarradeta al bar després de dinar, o agranar el carrer de bon matí, les dones que es dediquen a allò que se'n diu encara «sus labores». No tots, és clar, igualment saludables.

I, fins fa uns anys, la veu del sereno cantant les hores, nit darrera nit. O les tertúlies a l'estiu, després de sopar, quan —cito de memòria Sebastià Serrano— «dèiem que preniem la fresca, mentre creixiem com a persones». Millor serà, però, espantar aquest inesperat embat de nostàlgia.

Hi ha ritus setmanals. El merescut descans del caps de setmana, el vermut del diumenge, la discoteca. La neteja general. Per cert, encara es fa allò de mudar-se?

I també cicles rituals anyals que solen relacionar-se amb les estacions. Diuen que els italians només juguen a cartes del 8 de desembre al 6 de gener. (?) Per aquestes terres penso, per exemple, en les romeries (Sant Cristofol, Sant Pere...), en la matança, en les festes patronals de cada estiu, en les fogueres de Sant Antoni al gener, en la donació de primes. En la collita, en la verema, en les ametlles.

Els cicles poden ser més llargs encara. Recordem, si més no, les festes de la Mare de Déu de Vallibana, a Morella, de periodicitat sexennal.

Encara que segurament m'he estès massa, aquestes paraules només volien ser la presentació dels articles que podreu llegir tot seguit. Són ells —Henri Bouché, Ximo Campos, Alvar Monferrer, Sergi Beser i Valentí Pinyot— els que en saben, de rituals.

Pilar Alfonso

Vocabulari bàsic

1. **Agonals:** Festes que els romans celebraven en honor de Janus.

2. **Ancestral:** Pertanyent relatiu als antepassats.

3. **Arquetípic:** Model original i primari.

4. **Atàvic:** Semblança amb els avis.

5. **Esoterisme:** Doctrina misteriosa, oculta per als no iniciats.

6. **Etnologia:** Estudi dels orígens, distribució i característiques de les races.

7. **Mite:** 1. Tradició fabulosa referent als déus, herois, orígens d'un poble.

2. Fet fals que es dona com a ver.

8. **Ritu:** Acció provocada pel mite que substitueix en la nostra vida quotidiana. Ceremonies d'un culte.

9. **Ritual:** Conjunt de costums que obliguen.

10. **Tabú:** Interdicció sagrada sobre l'ús de certes paraules, coses o sobre certes accions.

11. **Tel·lúric:** Pertanyent o relatiu a la Terra, sobretot en el que es refereix a la seua influència sobre el regne orgànic.

12. **Vestigi:** Senyal indicador de l'existència actual o passada d'una cosa.

Matança. Foto: Salvador Rabaza

Recomanacions

P.A.

Joan F. Mira
UN ESTUDI
D'ANTROPOLOGIA
SOCIAL
AL PAÍS VALÈNCIA
VALLALTA I MIRALCAMP

Un estudi d'antropologia social al P.V. Vallalta i Miralcamp J.F. Mira. Ed. 62. Barcelona, 1974.

Un llibre que us dona l'oportunitat de conèixer Vallalta. Poble que no és cap poble i que, tanmateix, podria ser qualsevol poble dels Ports de Morella. S'hi estudien aspectes com ara l'hàbitat, l'economia, la població i la comunicació entre la gent d'aquesta terra.

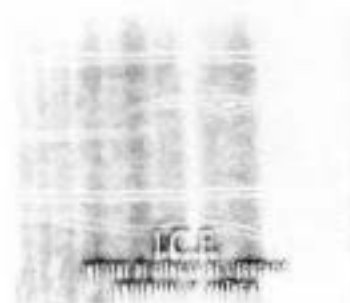
Els jocs dels xiquets al País Valencià. Josep Bataller Calderon. I.C.E. València, 1979.

Entre decenes de jocs de tot el País Valencià podreu recordar cançons i jocs de la vostra infantesa als Ports:

«Caragols, caragol», «Les gallinetes», «Lluneta», «El Molí», «A la bum-bum».

Els jocs dels xiquets al País Valencià

Josep Bataller Calderon

Xavier Fabregas
EL FONTS RITUAL
DE LA VIDA
QUOTIDIANA

Per obrir boca

El fons ritual de la vida quotidiana. Xavier Fabregas. Ed. 62. Barcelona, 1982.

Encara que és difícil de saber quan i per què naix una idea, segurament, la idea de fer aquest monogràfic va nàixer de la lectura d'aquest llibre. A través de l'explicació de tota mena de ritus arribareu a comprendre fins quin punt el present està condicionat pel passat. De vegades pel passat més remot.

Signes, llengua i cultura. Sebastià Serrano. Ed. 62. Barcelona, 1980.

Un llibre de ciència i alhora una narració. Ciència i literatura. Sobretot un llibre que parla d'això que en diem «la comunicació» (verbal i no verbal) i que a través de les dues passions de l'autor —la llengua i els Països Catalans— pot aconseguir entusiasmar-vos de veritat.

La intimitat de les Festes a «Els Ports»

Per J. Henri Bouché Peris

En acabar una conferència que, fa alguns anys vaig pronunciar en una entranyable població d'Els Ports (?), durant el col·loqui, un bon amic elaborà una no menys pragmàtica teoria al voltant del foc que s'oposava a la meua. En els dies crus de l'hivern –deia– el més natural és encendre una foguera, gran i càlida, per neutralitzar els efectes del fred en els balbs pobladors.

Confesso que aleshores li vaig donar la raó, posat que en aquells moments la gelada estança invitava a calentar-se... La qüestió, com seguidament discutírem, no era tan simple, encara que sí pragmàtica en un altre sentit. A les profunditats del foc subjacia un altre món, inassequible als sentits, prenyat d'exuberants sorpreses i preciós simbolisme.

D'ençà que Prometeu robà el foc a Zeus –com conta la mitologia grega– el món ha fet del foc el seu principal aliat. No hi ha cultura que no s'haja pre-ocupat o ocupat d'ell, bé com a representant tel·lúric del sol, bé com directament representat en ell mateix. Així els parts adoraven l'astre-rei, els inques, els iroquesos, els damara, a Àfrica, a Xina, a Europa... El sol i el seu representant, el foc, han estat objecte de rituals i cultes diversos.

Avui, distintes cultures, primitives o actuals, segueixen dispensant al sol i al foc especial atenció, traduïda, en moltes ocasions, en motiu d'adoració i culte. En el nostre món occidental les pràctiques culturals han passat a convertir-se en costums populars, en tradicions que, en l'aspecte apariencial, segueixen ocultant en la seua intimitat tota aqueixa riquesa ritual a la que ens estem referint. D'ahí, doncs, el respecte que u sent quan presència un acte festiu, aparentment intrascendent, que, sens dubte, alberga al seu si un entranyable simbolisme només visible a la mirada escrutadora de l'investigador.

Doncs bé, les nostres terres –Els Ports– a les quals espiritualment em sento profundament vinculat, amaguen autèntics tresors etnològics encoberts per aquesta parència festiva a la qual al·ludim. Concretament, l'expressió festiva de la Santantonà –a l'estudi de la qual vaig

Sant Antoni 88, El Forcall. Foto: Julio Carbó

La Filoseta. Foto: Julio Carbó

dedicar set anys– és tot un món que parla de religiositat popular, que entronca amb els antics festivals ígnics grecs i romans, que amaga el mite del foc, el culte a l'arbre, l'adoració solar, els ritus de fecunditat, ritus d'iniciació, etc. etc. Amen d'entremesclar dedicacions cristianes –de ja llarga història– i una interessant literatura popular que exigeix un estudi més complet, tal vegada indmemorable.

Donat el caràcter del lector a qui van dirigides aquestes pàgines no cal procedir ara a una descripció de la festa, donant per coneguda la part específica. Tanmateix sí crec convenient iniciar una breu anàlisi sobre el significat i el simbolisme que les nostres investigacions pretenen haver descobert. Per tant, anem a això.

En primer lloc, la data de la celebració correspon al solstici d'hivern

—amb cert desplaçament temporal, que en altres llocs hem justificat— i, per tant, es tracta d'una festa d'any nou, de sentit agrari i funerari, alhora. D'altres elements incorporats confirmen aquest caràcter: mascarades (botargues o diablera), qüestions, personatges diversos (sants, acompanyants).

(Sabut és que Julio Cèsar proposà la iniciació de l'any nou l'1 de gener, 45 a. JC). La llum i la calor del sol agonitzen a l'hivern i s'imposen aleshores ritus de vivificació o animació, realitzats pel foc i basats, potser, en els principis de la màgia simpatètica. L'arbre és motiu també de culte en la història. El propi Cató descriu en la seua «De agri cultura» l'operació de tala molt similar a la que es realitza a les terres altes, associada, a més a més, al sacrifici d'un porc (recordem el «gorrinet de Sant Antoni»).

El desbrancatge del pi i el tall de la «capolla» per a la seua posterior incorporació al pal-maig pot referir-se (N'hem fet un detallat estudi) al simbolisme de la mort i resurrecció de la vegetació. L'arbre —cal no oblidar-ho— ha tingut assignada una indiscutible funció religiosa, sacral, símbol de l'univers, microcosmos que reproduceix el món: vida, mort, resurrecció... La història mostra diverses representacions dendromorfes de la divinitat: Diònisos, Atis, Osiris, Artemis...

«La barraca» pot tenir un sentit

nupcial, un «hieros gamos», un recinte uterí en el qual la mort —porta d'eixida— és simplement l'altra cara del naixement— porta d'entrada. Es reproduceix de bell nou el cicle de la vida en la religiositat agrària.

Els dos personatges principals de la festa («Sant Antoni» i acompanyats, s'anomenen Morondo, Badal...) tenen una estreta relació amb dos antics condemnats grecs que apareixien durant les Targuèlies: nugats per les monyiques, u d'ells amb un collar penjant pel pit elaborat amb rostolls d'all i un manat de figues (en el nostre cas taronges, pomes o gàbul de xiprer), als quals fustigava la concurrència amb fuets (vergasses a Cincorres, catxiporres a Forcall, La Todolella, etc.). La similitud és clara. Les actuals figures són, indubtablement, cristianitzacions dels antics personatges, els quals havien de carregar amb les culpes de la comunitat local acumulades al llarg de l'any.

Una concisa interpretació general podria ésser la següent:

- El déu («Sant Antoni», ara) lluita contra les potències del mal i contra el caos còsmic.
- En principi és vençut per les forces del mal (diables), fet presoner i tancat en el món inferior (Barraca ardent).
- Mor el déu i es produeixen les lamentacions (cant trist de la dolçaina en tonalitat menor).

• Resurrecció (eixida del sant de la cabanya), joia, cant alegre de la dolçaina, triomf sobre la mort.

• Final del caos; retorn a la concòrdia i a la normalitat.

Tot, en realitat, reproduceix el món, parla de mites i ritus diversos: de fecunditat, catàrtics, d'iniciació... en la problemàtica dels quals no poden entrar ara per raons d'espai.

Queden aquí nombrosos aspectes i actes per tractar: els jocs, per exemple, tenyits de clar sentit religiós i còltic, entre els quals remarcaríem «els botets», «les curses» (relacionades estretament amb el sol), competicions amb caràcter agonal, la «llaurà» (semblança de la competició morellana amb la «kalpe» grega), etc.

Finalment, les representacions serien motiu de densa anàlisi ritual: el contraban, la «Vida del Sant», «les relacions», «lloes», etc. posseeixen un ric contingut capaç de despertar la curiositat i l'interès de l'investigador.

Crec que queden moltes coses per dir i que algunes de les que s'han dit ací queden succintament exposades o merament enunciades. Només em manca afegir que la singularitat d'aquestes festes mereix major atenció quant a la conservació dels seus elements i al manteniment per la riquesa que atresoren i —¡com no!— per l'alegria i diversió que representen per a propis i estranys.

**CAJA RURAL PROVINCIAL
DE CASTELLÓN**

Su caja fuerte

On encara sonen les velles campanes _____ Alvar Monferrer i Monfort

Enraonar de la vida quotidiana d'antany a les nostres comarques és constatar la presència quasibé constant de la religiositat. És com un alé que manté tota la vida tradicional en els seus aspectes individuals i socials. Sense aquesta constatació difícilment podríem explicar-hi moltes de les cares que ens mostrava, i encara ens mostra, la nostra gent. Al temps d'ara de vegades hi busquem explicacions basades en altres conceptes i maneres d'entendre la vida. I parlem de «viure la identitat», d'una «cultura assesegada i pròpia nostra» de la «sociabilitat mediterrània» barrejada amb «l'engrescament front a les dificultats del mig geogràfic», etc., sempre amb un caire de cosa nostra, com exclusiva. I cal desfer mites.

Hem d'afirmar en primer lloc que al nostre país, a les nostres muntanyes sobretot, no hi ha solidaritat sense religiositat. Això és cabdal i correm el perill d'oblidar-ho front als esoterismes de moda hui dia. Cal afegir una segona cosa. I és que aquesta religiositat és fonamentalment cristiana. En aquest sentit podem parlar de les arrels cristianes de la nostra cultura i del nostre poble, expressió que no vol dir necessàriament clericalisme autoritari. En podem estar ben segurs de que l'autoritat eclesiàstica s'ha imposat de debò molt més a altres indrets que no pas als nostres. Això, però, ha d'estar encara estudiat en detall i tampoc és aquest el lloc per tractar-ho. El que vull dir és molt senzill: les arrels de la nostra cultura, i per tant dels rituals de la vida quotidiana, hi són plens de sentit cristià de la vida sobre el fons d'una religiositat essencial.

Una altra cosa que vull deixar també clara, és que per mi tot el que podem dir de la comarca d'Els Ports és extensible a l'Alt Maestrat, l'Alcalatén, i fins i tot l'Alt Millars i altres terres a l'altre costat de la ratlla fronterera amb Aragó. Els nostres avantpassats ho tenien més clar que nosaltres. Ells no es plantejaven massa bufarotes de comarcalització. Si de cas, el més clar per ells era la presència de qualsevol estructura de poder contra la que hi havia que lluitar de vegades, o, almenys, curar d'evitar les seues imposicions. I les imposicions els hi podien vindre bé de l'ajuntament del poble gran, al que pertanyien els altres

com aldees i carrers, bé de l'orde militar, bé del monestir, bé del senyor, o del representant reial. No deixa de ser curiós que nosaltres utilitzem aquestes estructures passades per a discutir sobre límits i pertinences comarcals. No és tampoc aquest el tema i ho deixarem.

Anem doncs a fer un repàs, necessàriament ràpid i superficial, perquè l'espai no dona per més, dels rituals de la vida quotidiana, d'aquelles pautes de conducta que constituïen la xarxa bàsica i facilitadora de la vida individual i social dels nostres pares. Cal, però advertir-hi dels tres nivells que hi podríem considerar: el nivell diari, el de períodes més extensos, com

ara la setmana i el mes, i el de tot l'any. Ens referirem sobretot als dos primers. L'últim ens portaria a la consideració del calendari festiu i ultrapassaria les possibilitats d'aquest article.

L'espai de la campana

La campana ha perdut virtualitat avui. Els sorolls atapeïts de la vida actual i el tràfec distròfic dels mitjans de transports contemporanis han trencat l'harmonia de l'espai i el temps que es donava al passat. Abans era la campana i la muntura les que hi marcaven el ritme de la vida diària. Ara hi són l'altaveu i l'automòbil. I això fa que els rituals hagen canviat.

L'espai de la campana omplia l'àmbit de pertinença a la comunitat. Més enllà dels seus sons, en altres temps prou llunyans hi era l'aventura, el desconegut, el país dels monstres, bruixots i altres desfetes possibles, de vegades inclús de l'infern, l'habitable dels dimonis. Els tocs de les campanes recordaven tot això. És clar que on acabava un espai sonor en començava un altre, quan l'espai restà racionalitzat de debò amb les cartes, plets i altres documents de població.

Tot i això hi restaran indrets sagrats, numinosos, cristianitzats imperativament per la troballa, la llegenda o totes dues coses alhora. Seran les ermites o els santuaris de les muntanyes i les valls, vora la penya o vora la font, ermites i santuaris que també tindran la seua campana. Recordem, si més no, la magnífica llegenda d'En Balasc d'Alagó i la campana de Sant Pere de Castellfort. I l'enorme riquesa i varietat d'aquests llocs d'atracció religiosa que presenten les nostres terres. Per citar els més importants, aquells que han estat més visitats per romiatges i peregrinacions, tenim la Vallivana, el Sargar, la Balma, Sant Domènec de Vallibona, la Font de la Salut, Sant Cristòfol de Saranyana, Sant Pere de Castellfort, la Mare de Déu de la Font, Sant Pau, la Mare de Déu de la Carrasca, Sant Joan Nepomucé, el Llosar, l'Estrella, Sant Joan de Penyagolosa, l'Ortisella, etc...

A la vida diària la campana marca les hores. Al matí toca a missa —tres tocs per cada una— de les diverses que se'n diuen. I a l'elevació avisa per a que la gent s'ature i rese un parenostre, un credo, o simplement una jaculatòria. Al migdia anuncia l'Angelus i a la tarda crida al rosari. A poqueta nit toca l'oració, hora a la que abans es tancaven les portes de la vila, que restava aïllada dins les murades.

Però hi ha més. Els dissabtes i vespres de festa el volteig de les campanes indicava la importància de la celebració del dia següent, importància litúrgica i festiva. Quan més grossa havia de ser la festa, més campanes hi prenién part en el volteig i més soroll es feia una estona més llarga. I això passava també a les processons.

Uns altres tocs característics eren els de difunts, bé per anunciar una mort, el funeral o l'aniversari, amb l'alternança de sons de diferent gravetat i les senyals per indicar si el

difunt era un home, una dona, o un xic o xica de diferent edat.

També s'indicaven els viàtics, als que hi acudia bona cosa de gent, i el periorar, o les uncions als malalts. I cal fer menció dels tocs a les novenes, tridus, septenaris, «rebañito» o catequesi, etc. I fins i tot la utilitat de la campana per avisar de focs i altres desastres naturals i perills públics.

Setmanes i mesos

La rutina diària s'estén a períodes més llargs: la setmana i el mes. I fins i tot l'any amb el repetir-se les celebracions com una roda que mai no s'atura.

La setmana —la lluna— en són sis dies de feina i un de descans, el diumenge. Aquest dia s'oís missa i es fruïssen les hores lliures amb jocs, conversa o el que siga, bé a casa, bé a la taverna, bé a la plaça. El jovent es troba per passar unes hores ensem al passeig, al ball, festejant els més compromesos. Tots s'han mudat i les robes són el millor senyal del dia. També el menjar i el poder distreure algun xavo en beguda, llepolies i altres capritxos.

I el més, normalment de quatre diumenges, dedicat cadascun a una devoció a banda del calendari litúrgic. L'esquema és el següent, potser amb petites variants d'un poble a un altre:

El primer diumenge s'hi dedica a la Mare de Déu del Rosari. La seua confraria era la més estesa per la influència dels frares de Sant Domènec a tot arreu. Era l'encarregada de la il·luminació de les funcions del rosari de cada dia, la sabatina dels dissabtes, els rosaris de l'aurora i certes funcions d'església d'aquest primer diumenge: missa resada pels confreres, comunió general, sufragis i aniversaris pels difunts. Tot això a banda de la festa grossa el dia de la titular a l'octubre.

El segon diumenge anava a càrrec de la confraria del Dulcíssim Nom de Jesús, amb celebracions semblants a l'anterior, encara que més minces. Aquesta devoció també hi ha de veure amb els frares predicadors i de vegades amb els franciscans.

El tercer diumenge era el més notable. Rebia el nom de Diumenge de Minerva, perquè anava a

càrrec de la Confraria del Santíssim Sacrament, la qual acostumava a estar afegida, agermanada, o inscrita en l'arxiconfraria cap de totes elles situada a l'Església de Santa Maria sopra Minerva a Roma. Amb això les confraries del Santíssim de cada llogaret hi participaven dels privilegis i gràcies donades pels Sants Pares a aquella. La celebració acostumava a fer-se de matinada. Es feia missa resada i després exposició del Sacrament i processó claustral, és a dir, al voltant del temple, bé per dins, o per fora, amb el palis. Cosa curiosa, aquesta missa, que es deia en llatí pel capellà prior de la confraria, en alguns pobles s'hi seguia en la nostra llengua comunitàriament, dirigida per algun confrare capaç de fer-ho.

I el quart, i en alguns mesos el cinquè, anava pel compte d'altres confraries més particulars de cada poble: Mare de Déu dels Dolors, Carme, o altres advocacions.

Festes populars generals o particulars constitueixen una manera d'enfortir els lligams a la comunitat. I el mateix passa amb altres pràctiques-romiatges, peregrinacions, aplecs, carnivals, etc...

Hui dia, però, les coses han canviat de debò i encara ho faran més. L'important, i acabe, és tenir en compte els valors, a més dels pròpiament cristians, els humans de totes aquestes formes de la vida tradicional. Si més no, ens poden servir per fer-nos pensar en el magnífic equilibri home-terra, que ells van suportar i fonamentar i del que hi tenim molt a aprendre.

Drogueria

**Pintures
Garcia**

Articles per a Belles Arts

C/ Zaporta, 15 - Tel. 16 08 73
MORELLA

Ritual del dol

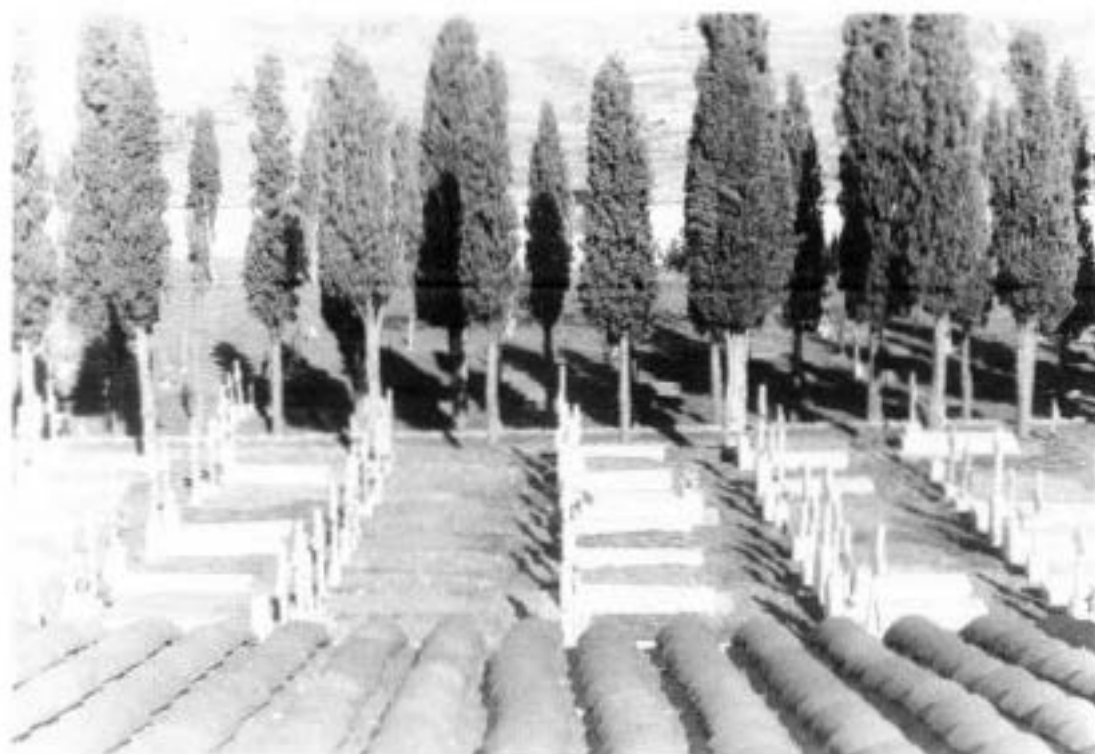

Foto: Julio Carbó

A l'agost de 1981 l'ISPA de Barcelona presentava en la XVI Conferència Internacional de Sociologia de les Religions, a Lausana (Suïssa), una ponència que, sota el títol «Canvi de valors tradicionals en els immigrants», recollia els resultats d'una investigació que, fonamentada en una àmplia base empírica, s'havia desenvolupat a Barcelona.

A continuació reproduïm algunes de les conclusions que hi presentà Ximo Campos qui estudià el factor «mort» i més concretament el ritual del dol. Ens centrem en les qüestions generals i ometem –amb el permís de l'autor– els resultats concrets sobre la societat catalana.

El dol ha estat costum generalitzat en totes les religions. (...).

Tots els trets del dol apareixen repartits per la superfície de l'orbe. La lamentació mortuòria resulta igualment un fenomen humà generalitzat.

Els fenomenòlegs de la religió fan la següent advertència: per una banda, canviant els vestits i l'aspecte, es busca de fer-se invisible al difunt i per l'altra es pretén de buscar la manifestació profunda del dolor, procurant així calmar el difunt. Per tant, aquesta línia d'interpretació posa de relleu el temor al mort, al qual Frazer dedica detallat estudi. Robertson Smith, però, s'oposà enèrgicament a la uniterali-

tat d'aquest punt de vista, remarquant que els ritus luctuosos es caracteritzen també per l'afecte, que dura més enllà de la tomba –i aquesta és una de les conclusions de la nostra enquesta. També Malinowski defensa una concepció similar. Effie Bendann tracta de fer justícia a ambdós punts de vista adduint totes les raons imaginables.

Per abreujar hem de subratllar el fet, remarcat especialment per Durkheim, que el dol pels difunts mitjançant els costums funeraris es troba regulat per un estricte proto-

col. El dol és, alhora, un deure religiós i social; La seua expressió externa dóna al mort la certesa que no ha estat oblidat, crea una nova relació amb el mort i enforteix la unitat social, que quedaria debilitada de mancar els ritus luctuosos.

Ariès, gran historiador de la mort, endevina en la intensitat i la qualitat del dol una sèrie de moviments pendulars al llarg de l'era cristiana. Per aquest autor el paroxisme del dol es dóna al segle XIX, la negació més gran, en canvi, la representen les modes actuals del present segle. Avui, a la necessitat mil·lenària del dol, més o menys espontània o imposada, ha succeït la seua interrupció. La situació ha estat invertida en poc temps: allò que tant la consciència individual, com l'opinió pública reprovaven, és avui defensat i presentat com model d'actuació. El sociòleg britànic Geoffrey Gorer, ha comprès, abans que ningú, que certs fets i costums mal interpretats per les morals humanistes, constitueixen, no un esdeveniment aïllat, sinó que són fruit d'una actitud global davant la mort, característica de les societats industrials. Sota el títol «The Pornography of Death» glosa el fet –basat en un estudi de camp– que la mort constitueix el principal destorb per a la vida moderna. La mort s'ha transformat en un tabú que ha substituït el sexe en el paper de «prohibit».

Ximo Campos

COMARCA

Vilafranca

Restauració del Retaule de Bernat Serra Dedicat a Sant Miquel Arcàngel

La Junta econòmica de la Parròquia Santa Mª Magdalena, veient el mal estat de conservació del retaule de Bernat Serra dedicat a Sant Miquel Arcàngel, decidiren que calie una urgent restauració.

Per aquest motiu des de mitjan del mes d'abril són a Vilafranca les Llicenciades en restauració per la Universitat de Barcelona, Teresa Sala Pietx i Carmen Vázquez Lopez.

Els treballs de restauració s'estan realitzant al cor de l'església de Sta. Mª Magdalena.

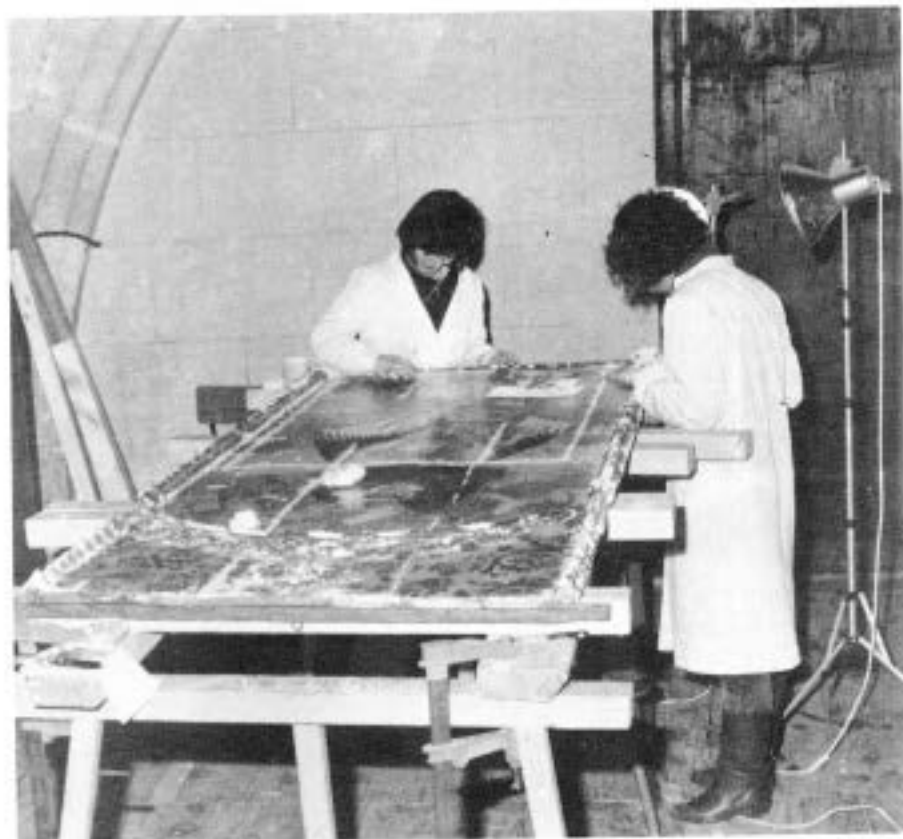
El suport del retaule està format per quatre taules de fusta, tres en sentit vertical i una, la predela, en sentit horitzontal, amb unes mides de 241'5 x 62 cm. la central, 186 x 62 cm. les laterals i 40 x 217'5 la predela. A més d'altres causes de degradació com és la corcadura, la principal causa ha estat un acte vandàlic que ha provocat en la taula central greus deformacions.

La capa pictòrica és una combinació de pintura al tremp d'una gran delicadesa i de pinzellades fines amb zones de daurat i d'altres platejades. La pèrdua d'aquesta capa pictòrica és puntual i en zones que no corresponen a parts bàsiques de les figures i no afecten cares ni carnacions perquè les pèrdues són relativament importants.

En la superfície, a més de la brutícia superficial com són: pols, excrements d'insectes, cera..., hi trobem capes de goma laca en forma de goterons o taques molt irregulars de color marró que no cobreixen la totalitat de la policromia ni segueixen cap criteri.

El criteri seguit per a la restauració ha estat respectant al màxim la peça, per aquest motiu han buscat solucions que facen possible recuperar el seu aspecte original, per això, la restauració serà sempre diferenciable de l'original.

El procés ha estat el següent: 1, desinfecció del retaule, 2, fixació de la capa pictòrica i l'ornamentació, 3, consolidació del suport, 4, neteja de la su-

Restauració del Retaule de Bernat Serra. Foto: Salvador Rabaza

perfície pictòrica i els daurats, 5, vernissat del retaule, 6 reintegració: a, reintegració de volums, b, estucat de les zones on manca capa pictòrica, c, reintegració pictòrica.

L'autor del retaule, Bernat Serra, nascut al segle XV és considerat el pintor de Tortosa i Morella. En relació a la pintura internacional, es considera el pintor de Tarragona.

Aquest retaule és una de les dues úniques obres que es conserven d'aquest autor, l'altra pertany a l'església de Cincorres i actualment es trobe en una col·lecció particular a Bilbao.

Al retaule es represente Sant Miquel Arcàngel, envoltat per la Verge i Jesús amb dos àngels, Sant Miquel, l'Asunció, la Nativitat, l'Epifania, l'aiguda dels dinamis, Sant Miquel pesant ànimes, el miracle de Mont-Saint-Michel,

Sant Pere, Sta. Mª Magdalena, la Verge Dolorosa, el Crist de pietat, Sant Joan Evangeliste, Santa Catalina i Sant Pau.

El retaule es trobava a la poblada de Bellestar però de fa poc va ser traslladat a la capella lateral de l'església Parroquial de Vilafranca.

Donem les gràcies a la persona anònima que ha fet possible econòmicament aquesta restauració.

Pròximament el dia 15 d'agost, es farà la presentació del retaule ja acabat, a l'església parroquial, a càrrec de les restauradores, amb una sessió de diapositives i una àmplia exposició del treball de restauració.

Per acabar, volem donar les gràcies també a aquestes noies que han estat en tot moment i amb molta amabilitat a la nostra disposició.

La Ràdio Comarcal comence a emetre

Però en l'actualitat no veem TV3...

Està previst que *Els Ports-Ràdio* comence a emetre a partir del 15 de juliol. És una excel·lent notícia que a una comarca sense cap mitjà audiovisual n'hi hage un. És important que la gent tingue oportunitats d'informar-se, de distraure's en la seua llengua; perquè si repassem la televisió hi ha dos cadenes que parlen en castellà, i una que parle com nosaltres, va i resulte que ara no es veu. És un problema de pagament de lluny, i Televisió Espanyola no vol competència; així és que ara a Morella, si més no, no podem vore TV3 i al migdia haurem d'aguantar, si no és massa *Aitana*.

Una ràdio a la nostra comarca no pot ser més que en la nostra llengua, perquè no hi ha ni un motiu, ni un que pugue justificar el contrari; i així ho han fet saber els que han tirat endavant el projecte. Es va constituir una societat anònima *Comunicacions dels Ports* i han tret accions a 10.000 pts. que han estat adquirides pels adherents al projecte —la revista també és una modestíssima accionista.

Confiam que es face una bona tasca informativa, recreativa, cultural, etc. i que es trobe el registre de llengua apropiat per a cada programa, perquè és diferent la llengua d'un informatiu que la d'un magazine... i es done el cas que a la comarca encara no es té massa experiència en eixes coses (per parlar bé no cal parlar com els llibres, s'ha de parlar bé sense que es note). Ens han arribat notícies que algun membre de la revista ja ha fet gestions per a que això arribe a bon port.

La revista AU! salude la iniciativa i està contenta de tenir una germana a la comarca que parle com ella i que només calgue escoltar-la. Benvinguda! **SABIA QUE VINDRIES ELS PORTS-RÀDIO.**

Foto: Julio Carbó

Vilafranca

Els estudiants pel Teatre

Aquesta primavera, els alumnes del col·legi "Blasco de Alagón" i els del Centre Municipal de Formació Professional de Vilafranca ens han delectat amb la representació d'algunes sessions teatrals. La finalitat: divertir-se i traure diners per a l'excursió de fi de curs.

Els de vuité van portar a l'escenari l'obra de teatre: "Los tanques tuvieron la culpa" i la versió espanyola de "Jesucristo Superstar", amb una escenografia molt aconseguida.

D'altra banda els alumnes de F.P. representaren tres obres: "La Ferestreja Domada", "El fantasma del Castell" i "El retaule de les maravilles".

Tots els nervis i la inevitable emoció de l'estrena es transformaren en una pluja d'aplaudiments i alguna que al-

tra llàgrima.

Des d'aquí animem als alumnes i professors que continuen amb aquesta mena d'activitats.

CONFERÈNCIES

El grup de Dones de Vilafranca segueix destacant-se de la resta d'associacions culturals, per ser el grup que més activitats ha portat a terme aquesta primavera, tenint en tot moment un gran recolzament de la gent, sobretot de les dones.

D'aquestes conferències s'ha de ressaltar la de "Planificació Familiar y Sexualidad" a càrrec d'una sexòloga i psicòloga de València.

Les xarrades s'adreçaren, principalment, als joves i adolescents.

JOVENIVOL
moda

BLASCO DE ALAGON, 41
Tel 160710 MORELLA

TEJIDOS Viñals

Segura Barreda, 1
San Nicolás, 22 - Tel. 16 00 63 - MORELLA (Castellón)

Valencià-Castellà a Morella:

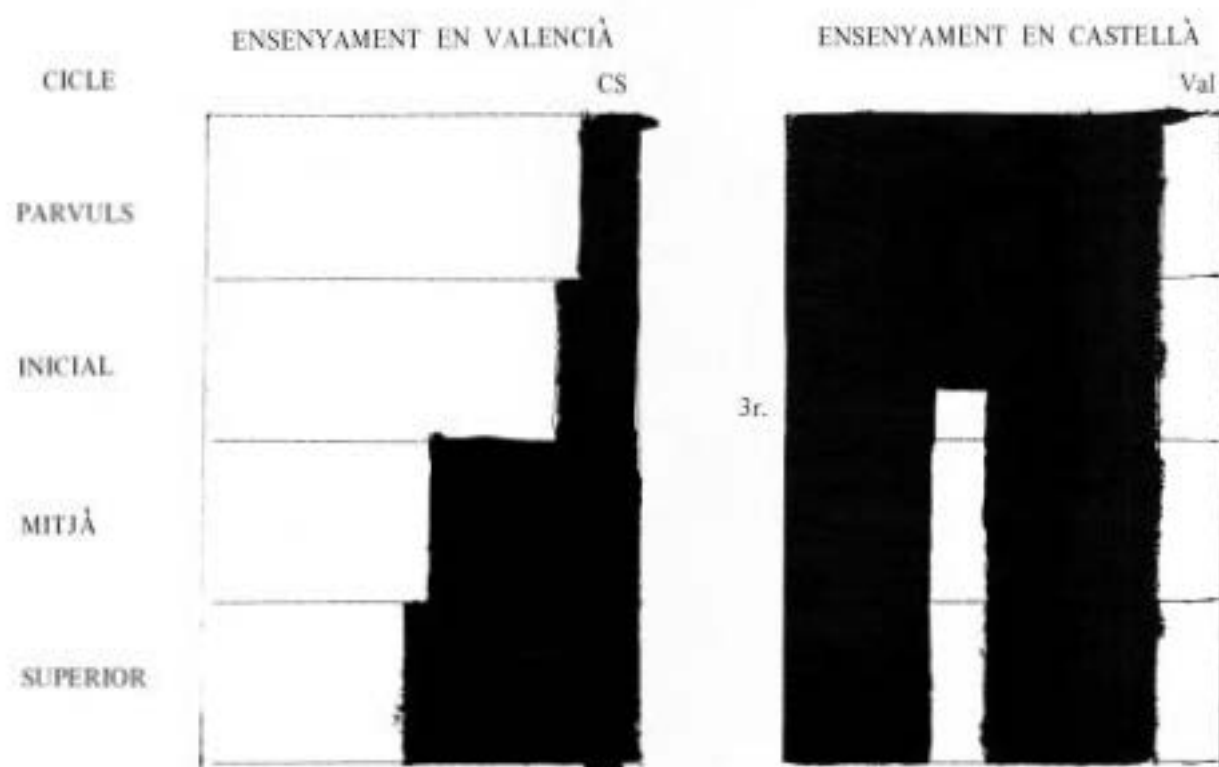
«tant de rebambori per a poc més de no res»

L'última setmana de maig l'Inspector i els Coordinadors van informar als pares i mares d'alumnes del Pla del Centre per a l'ensenyament del valencià i alguns pares s'han adonat que no n'hi havia per a tant. El Pla preveu que els alumnes comencen fent més valencià i acaben fent més castellà. Molts de pares havien estat confosos perquè pensaven que seguir el pla del centre volia dir que els seus fills no aprendrien el castellà, quan en realitat els que difícilment aprendran el valencià seran els que no segueixen el Pla, perquè només tindran l'assignatura de valencià i, si ho trien, l'àrea d'experiències. El que contemple exactament el Pla del centre és:

A continuació reproduïm la Distribució d'àrees quan l'alumne comence el seu aprenentatge, des de pàrvuls, en Valencià.

CICLE	Àrees en Valencià	Hores en València	Àrees en Castellà	Hores en Castellà
PARVULS	Valencià Matemàtiques Experiències Ed. Art. i Din. Religió o Ètica	18'5	Castellà	4'—
INICIAL	Valencià Matemàtiques Experiències Ed. Art. i Din.	17'—	Castellà Religió o Ètica	5'5
MITJÀ	Valencià Experiències Ed. Art. i Din.	11'5	Castellà Matemàtiques Religió o Ètica	11'—
SUPERIOR	Valencià Francès Ed. Física Ed. Estètica Pre-tecnol. Religió o Ètica	11'—	Castellà Matemàtiques C. Socials C. Naturals	14'—

Si no segueixen el pla del Centre tenen totes les hores en castellà, excepte l'assignatura de valencià i a partir de 3r. d'E.G.B. l'àrea d'experiències en la llengua que vulguen. És a dir, un alumne pot tindre en valencià només l'assignatura de valencià; en canvi si tria valencià tindrà forçosament 34 1/2 en el total de tota l'E.G.B.

■ — CS = CASTELLÀ.
□ — Val = VALENCIÀ.

? — Els pares poden triar de fer l'àrea d'experiències en valencià o en castellà.

Què és el Grup de Dones dels Ports?

S'informe de l'existència, en Morella, d'un Servei que es pot utilitzar: "EL DEPARTAMENT DE LA DONA" dins dels Serveis que presta la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència a la Comarca dels Ports. L'adreça és C/ Sant Nicolau, 2 - 3ª planta, telèfon: 16 07 80. **12300 MORELLA**, on poden dirigir-se de dilluns a divendres de 9'30 a 13'30 i de 15'30 a 18'30, escriure o trucar per telèfon.

Aquest DEPARTAMENT DE LA DONA, té per objecte posar a l'abast de les dones tota la informació, orientació i assessorament necessari per a que puguen exercir i fer valer els seus drets. Disposem de publicacions com:

- Guia de Centre de Planificació Familiar.
- Guia dels Drets Laborals de les Dones.
- Guia de Salut i sexualitat.
- Regulació de la relació laboral del servei domèstic.
- Revista **dones** i altres publicacions de l'Institut de la Dona, (Ministeri de Cultura, Madrid).
- Informació sobre Campanyes preventives de càncer de mama i matriu.
- Informació sobre cases d'acollida per a dones que pateixen mals tractaments.
- Fullets informatius: Dona treballadora, informa't, participa, etc.

Al mateix temps i a arrel d'aquest Servei, s'ha format a Morella, però amb vocació Comarcal, una Associació anomenada: GRUP DE DONES DELS PORTS, inscrita en el Registre d'Associacions de la Generalitat Valenciana, amb el nº 963, C.I.F. nº

G-12087136, i que té com a finalitats principals:

- Concienciació de la societat sobre els drets i deures de les dones.
- Potenciar la participació de la dona en activitats socials.
- Estudi de les necessitats de la dona de la Comarca dels Ports.
- Canalització de les necessitats cap a les ajudes dels Organismes pertinents.

Les activitats que aquesta Associació ve realitzant fins el moment són:

- 1.- CONFERÈNCIES-COLOQUI sobre: L'ama de casa, Dona i treball, Orientació i planificació familiar, Sexualitat Femenina i relacions personals, Coeducació, Salut materno-infantil, Pubertat-Adolescència, canvis fisiològics i psicològics, Dona i Afectivitat, Què és feminisme? història del moviment feminista i alternatives.
- 2.- Projecció de pel·lícules, (col·laboració amb la Setmana de la Joventut).
- 3.- Projecció de vídeos i després col·loquis.
- 4.- Tallers de psicomotricitat i gimnàstica rítmica.
- 5.- Creació d'una biblioteca de temes sobre la dona, oberta al públic, per a préstecs de llibres.
- 6.- Celebració del dia 8 de març: DIA INTERNACIONAL DE LA DONA TREBALLADORA.
- 7.- Reunions periòdiques per organitzar el funcionament de l'Associació i programar activitats, etc...

Tots els serveis del DEPARTAMENT DE LA DONA i de l'Associació són totalment **GRATUÏTS**, i això és

possible, gràcies a les subvencions anuals que es reben des de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.

Estem en contacte i rebem informació de:

- INSTITUTO DE LA MUJER (Ministerio de Cultura). C/ Almagro, 36. Telf.: 91 - 410 51 12. Madrid.
- DEPARTAMENT DE LA DONA (Conselleria de Cultura, Educació i Ciència). Avinguda Campanar, 32. Telf.: 96 - 349 02 44. **36015 VALENCIA**.
- CENTRE ASSESSOR DE LA DONA. Plaça Mallorca, 32. Telf.: 24 44 37. Castelló.
- Altres Associacions i grups de dones de tot l'Estat.

En un futur pròxim, tenim intenció de posar-nos en contacte amb una Associació de Consumidors de Castelló, per a què realitzen alguna conferència i estar al dia en un tema tan important com el Consum.

Aquesta Associació "GRUP DE DONES DELS PORTS", està oberta a qualsevol tipus de suggerència, crítica constructiva, opinió, etc. Si al teu parer hi han altres temes que podien ser interessants, t'invitem a què ho exposes i participes.

GRUP DE DONES DELS PORTS

P. S. Els treballs preliminars de l'estudi sociològic sobre la situació de la dona a la comarca que s'esmentava a l'anterior revista va sorgir tant la idea com la financiació del Servei Comarcal "ELS PORTS" de la Conselleria de Cultura E i C. de la Generalitat Valenciana.

Carnisseria MANERO

*Especialitat en
embotits casolans*

C/ Sant Joaquim, 16
Tel. 18 10 65
CINCTORRES

MIRALL MODA

Avgda. Castelló, 75
Telèfon 44 13 63
VILAFRANCA

Festes de Portell

DIES del 10 al 15 d'AGOST. En Honor a la Mare de Déu, Sant Roc i Sant Tomàs.

El divendres i el dissabte, es fan bous per la tarda i per la nit.

El dia 15, es fa l'Ofrena a la Mare de Déu.

Tots els dies hi han Bous, orquestres i esports on participen grans i menuts.

Festes de Castellfort

DIES: Primera Setmana de Setembre. En Honor a la Mare de Déu de la Font i Sant Roc.

Es fan bous i Orquestres i també la típica festa del Raimet.

Processó a la Font de Sant Roc.

Festes de Sorita

DIES: 7, 8, 9 DE SETEMBRE

EN HONOR DE LA

MARE DE DÉU DE LA BALMA

DIA 7: La Vespra. Al matí els hòmens han fet els cadafals, i es preparen per rebre la vaqueta que torejaran a la vesprada. Les dones uns dies abans han fet els pastissets al forn del poble que sols s'obri en aquesta ocasió.

A la vesprada es torege la vaqueta. Cap a les 8'30, totes les danses, el clero, els hòmens i xiquets amb hatxes (ciris grans) i tot el poble en general van a esperar a la Verge a les eres; ací un pastor li dona la benvinguda.

A la nit ball a la plaça del poble.

DIA 8: Dia de la Festa. Despertà amb tabal i dolçaina. Processó cap a la Balma. Quan aquesta aplega a la Creu Coberta, ix el dimoni per no deixar-la arribar a l'ermita. Ací es representa la famosa lluita entre el dimoni i l'àngel.

A migdia es torne al poble.

A la vesprada festa per la gent gran
A la nit ball a la plaça.

DIA 9: Dia dels difunts. Al matí missa. Després es mate a la vaca i es reparteix la carn entre la gent.

A la vesprada xocolatada, i jocs per als menuts.

A la nit, sopar (carn de vaca).

Cal dir per finalitzar que les festes sempre es fan el dia que toquen, tant si el dia de la festa cau en dilluns, com en divendres, com en diumenge; no es canvie a cap fi de setmana, ni d'abans ni de després. Qui té interès en vindre, ja procure vindre, i si no, les festes són per als que estan tot l'any als pobles.

Foto: Salvador Rabaza

Cinctorres - Programa de Festes

Agost 1988

DIUMENGE, 21

Finals de MORRA i BOTIFARRÀ. Organitzat pels Quintos-89.

DIMARTS, 23

13 h.: Voltejades de campanes i començament de Festes.

16 h.: Campionat de Tir al Plat.

19 h.: PREGÓ DE FESTES. Amb el grup «CURUMBELA» i la xaranga «CHUPINAZO». Xocolatada.

23 h.: Ball dels Quintos i en acabar «Sardinetada».

DIMECRES, 24

7 h.: Entrada de BOUS. Organitzen Quintos.

10 h.: Certamen infantil de pintura.

16 h.: Bous de carrer.

23 h.: Ball i BOU EMBOLAT.

DIJOUS, 25

DIA DELS XIQUETS

Jocs al matí.

16 h.: Teatre Infantil.

23 h.: Teatre Cinctorrà.

DIVENDRES, 26

11 h.: Tocs i pintada d'un mural.

16 h.: BOUS DE CARRER.

23 h.: Revetlla. Grup MAREBÚ.

DISSABTE, 27

11 h.: Missa solemne i actuació d'«ALMA DE ARAGON».

16 h.: BOUS DE CARRER.

23 h.: Orquestra «AGUACATE SHOW».

DIUMENGE, 28

DIA DE L'AJUNTAMENT

9 h.: Cercavila «Colla de Dolçainers».

11'30 h.: Missa solemne.

13 h.: Sobretaule.

18 h.: Futbol.

20 i 23 h.: Ball.

DILLUNS, 29

9,30 h.: Eixida en processó a l'Ermita de la Mare de Déu de Gràcia.

10 h.: Missa a l'Ermita.

16 h.: Bous de carrer. Xaranga «CHUPINAZO».

22 h.: Processó de les Atxes.

23 h.: Final de Festes. Xaranga «CHUPINAZO».

DIMARTS, 30

Missa de difunts.

La Rogativa. 1922

Morella - Programa de Festes Agost 1988

DIA 6, Dissabte

20 h.: Processó de Sant Roc i dansa dels Peregrins.

DIA 7, Diumenge

10 matí: Missa dels peregrins i Retaule.

4 vesprada: Muntada de «Carafals», subhasta.

12 de la nit fins 7 (dilluns): Matinada festival orquestra: Ciclades i Xaranga Chupinazo que actuaran tota la nit.

DIA 8, Dilluns

7 matí: «Encierro» des de Sant Miquel.

10 matí: Missa capella Sant Roc.

12 matí: «Vaquilla confitera».

3'30 vesprada: «Vaquilla».

DIA 9, Dimarts

7 matí: «Encierro» des de Sant Miquel.

12 matí: «Vaquilla confitera».

3'30 vesprada: «Vaquillas».

12 nit: Bou embolat.

DIA 10, Dimecres

7 matí: «Encierro».

12 matí: «Vaquilla confitera».

3'30 vesprada: «Vaquillas».

11 nit: Ball a la plaça.

DIA 11, Dijous

7 matí: «Encierro» des de Sant Miquel.

12 matí: «Vaquilla confitera».

3'30 vesprada: «Vaquillas».

9 vesprada: Desmuntada de «carafals».

DIA 12, Divendres

Homenatge a la «Tercera Edat». Missa; xocolatada.

A la vesprada, torrada de carn al Poliesportiu. Orquestra «Metropolis».

DIA 13, Dissabte

9 matí: «Desperta» pels gaiteros.

12 matí: Cross Popular: Pujada per la «Gran Via».

5 vesprada: Actuació per als socis infantils.

11'30 nit: Revetlla al Poliesportiu.

TOTES AQUESTES ACTUACIONS a càrrec del gremi de LA JOVENTUT.

DIA 14, Diumenge

A la vesprada, exhibició de bandes de música (Sant Mateu, Vilafranca, Albocàsser i Morella).

DIA 15, Dilluns

MARE DE DÉU D'AGOST i Dia del turista.

9 matí: Entrada dels Torneros.

10 matí: Missa solemne i processó.

A la vesprada, Novillada.

DIA 16, Dimarts

Al matí: Exhibició Esportiva del Grup ESPEMO.

A la vesprada: Xarxa de «Amigos de Morella y Comarca» a càrrec d'Ernest Querol.

DIA 17, Dimecres

Al matí: Exhibició esportiva del grup ESPEMO.

A la vesprada: Conferència de «Amigos de Morella y Comarca» a càrrec de Teudo Sangüesa.

Festes sexennals. Carrer Blasco de Alagón. 1916

Morella - Festes Sexennals

DIA 18, Dijous

11 matí: Concurs infantil de pintura.

7 vesprada: ENTRADA DE LES COLÒNIES, des de Sant Miquel fins la Plaça l'Església, on es faran els tradicionals «discursos».

11 de la nit: Orquestra de Cambra de la Diputació de Castelló, l'actuació a l'Església.

DIA 19, Divendres

9 matí: Eixida de la Rogativa a Vallivana.

Plantada de Carrers.

DIA 20, Dissabte

9'30 matí: Sortida de la Rogativa des de Vallivana.

4 vesprada: Pregó del Sexenni.

8 vesprada: Concentració al Pla dels Estudis.

9 vesprada: Entrada de la Mare de Déu, i solemne Processó dels Romers.

DIA 21, Diumenge

DIA DE L'AJUNTAMENT I RVD. CLERO

9 matí: Cercavila; diana i Retaule.

10 matí: Missa solemne. Predica el Bisbe de Tortosa.

Acte d'Agermanament entre Picassent i Morella.

12'30 matí: Retaule.

5 vesprada: Xarlotada a la Plaça de Bous.

7'30 vesprada: Solemne Processó General.

11 nit: Al Poliesportiu actuació d'OLÉ-OLÉ i Orquestra STYL.

DIA 22, Dilluns

DIA DE LA MARQUESSA

9 matí: Cercavila, diana.

10 matí: Missa. Predica: Bisbe auxiliar de València.

12'30 matí: Retaule.

4 vesprada: Concurs «Tiro al Pichón».

5 vesprada: Homenatge a Mossèn Manuel Milian Boix.

8 vesprada: Solemne Rosari de Torxes.

11 nit: Al Poliesportiu actuació d'Orquestres Zambra i Sensació.

DIA 23, Dimarts

DIA DELS LLAURADORS I RAMADERS

9 matí: Cercavila, Diana i Retaule.

10 matí: Missa. Predica: Bisbe de Tarazona.

12 matí: Retaule.

5 vesprada: Actuació del grup Escola Cantorum de Vall d'Uxó.

11 nit: Al Poliesportiu, Orquestra «Los Juniors» i la Década Prodigiosa.

DIA 24, Dimecres

DIA MORELLANO-CATALANA

8 matí: Diana dolçainers de Morella.

9 matí: Cercavila de la Banda Municipal.

10'30 matí: Missa. Predica Abad Mitrad del Monestir de Poblet.

12 matí: Plantada de «Castells» a la Plaça de l'Església.

12'30 matí: Retaule.

6'30 vesprada: A la Plaça Colom, Plantada «Castells» i Concert de Música.

8 vesprada: Comença el VIFESTIVAL DE MÚSICA.

11 nit: Al Poliesportiu actuació de l'Orquestra SELVATANA.

DIA 25, Dijous

DIA DELS MORELLANS ABSENTS

8 matí: Despertada.

9'30 matí: Ofrena de flors a la Mare de Déu. Comitiva que eixirà des de Sant Miquel.

10'30 matí: Missa. Predica Rvd. Manuel Doménech.

12 matí: Retaule.

2 migdia: Gran Mascletada a la Plaça dels Estudis, pel pirotènic Cavaller de Montcada.

5 vesprada: Espectacle infantil.

6 vesprada: Concert de Banda.

8 vesprada: FESTIVAL DE MÚSICA.

9'30 nit: Castell de focs artificials a «L'Alameda».

22 nit: Al Poliesportiu Orquestra MIRAMAR I LOS MUSTANG.

DIA 26, Divendres

DIA DE PROFESSIONS INDÚSTRIA I TRANSPORT

9 matí: Cercavila i Diana.

10'30 matí: Missa.

12 matí: Retaule.

8 vesprada: FESTIVAL DE MÚSICA.

11 nit: Al Poliesportiu, Orquestra.

DIA 27, Dissabte

DIA DEL COMERÇ

9 matí: Diana i cercavila.

10'30 matí: Missa. Predica: Il·lustre Padre Mercenari.

1 migdia: Retaule.

8 vesprada: FESTIVAL DE MÚSICA.

11 nit: Al Poliesportiu Orquestra NUEVA CARRUSEL y SUPER COMBO SHOW.

DIA 28, Diumenge

DIA D'ARTS I OFICIS

9 matí: Cercavila i diana.

10'30 matí: Missa.

12 matí: Retaule.

8 vesprada: FESTIVAL DE MÚSICA.

11 nit: Al Poliesportiu Orquestra XANADÚ i DUO DINAMICO.

DIA 29, Dilluns

DIA DE LA JOVENTUT

9 matí: Diana i Cercavila.

10'30 matí: Missa.

12 matí: Retaule.

Des de les 11'30 matí a 8 vesprada: Al Camp de Futbol: Parc d'Atraccions Infantil.

11'30 nit: Al Poliesportiu, Gran revetlla amb l'Orquestra EBANO i el Grup DUNCAN DHU.

DIA 30, Dimarts

DIA DELS DIFUNTS

Missa.

EXPOSICIONS: AGOST

PRIMERA QUINZENA:

Torres de Sant Miquel. Pintura (Anna Ballester Eixarch)

Sant Nicolau. Oleo (Luis Prieto Alvarez)

SEGONA QUINZENA:

Torres de Sant Miquel. Aquarellista (Julian Guimerà Beltran)

Sant Nicolau. Escultura (Joan Valle Martí)

Club Sant Miquel. Pintura (José Camacho)

Carrossa de l'Ajuntament

Cultura

Els nostres noms propis

Al número anterior, com ja estava massa farcit, no va poder eixir esta secció. Tornem a dir que si algú vol que li dixem el llibre que es dirigeix a la Casa Ciurana, 3ª planta, i li'l dixarem.

GUILLEM

Castellà: Guillermo. **Basc:** Gilamu. **Gallec:** Guillelme. **Anglès:** William. **Francès:** Guillaume. **Italià:** Guglielmo. **Alemany:** Wilhem. **Onomàstica:** 25 de juny.

Nom germànic: **Wilhelm**, elm resolutiu, en sentit figurat, protector volenterós.

Des de Vercelli, la seva ciutat natal al nord d'Itàlia, sant Guillem pelegrinà a Santiago de Compostel·la, descalç i austerament vestit. Al seu retorn es va fer ermità, no lluny de Nàpols. Amb la seva fama de santedat va atreure molts altres cristians a aquest gènere de vida, en el mont Vergine. Són paraules de sant Guillem: «és necessari obtenir mitjançant el treball de les nostres mans l'aliment, el vestit i els recursos per socórrer els pobres; i recollir-nos a determinades hores per celebrar l'ofici diví». Va morir el 25 de juny de 1142. Després del seu traspàs, els ermitans s'anaren incorporant a la regla benedictina.

Shakespeare. Apollinaire (poeta francès). Tell (heroi nacional suís). Faulkner (novel·lista nord-americà). Marconi (inventor de la ràdio). Furtwangler (director d'orquestra alemany). Díaz-Plaja.

MIREIA

Castellà: Mireya, Mireia. **Francès:** Mireille.

Té un origen dubtós, amb un possible significat de meravella o mirall. En la pràctica és considerat equivalent de Maria.

Frederic Mistral publicà l'any 1859 el poema Mireia, màxima aportació de les lletres provençals al romanticisme. Dividit en dotze cants, relata les desventures d'una jove heroïna, Mireia, filla d'uns propietaris rurals de sòlida posició econòmica, enamorada del jove cisteller Vicenç. Els pares li neguen el consentiment per casar-se amb ell. Desesperada, Mireia decideix anar a invocar l'auxili de les Santes Maries, a través del desert de la Camarga, en un abrusador dia estiuenc. Arribà al santuari, però només per a morir-hi.

Bofill (compositora catalana). Freni (soprano italiana). Ros (actriu catalana). **Mireille** és el títol d'una òpera del compositor francès Charles Gounod.

Els refranys

JUNY

Al juny, la pluja està lluny,
Ha tronat el dia sant Joan,
les anous se cucaran.
Entre sant Joan i sant Pere/
/seguen la civada.

JULIOL

En juliol, pobres/
/dels que estan al sol.
Pel julio, amo el sol.
Juliol sense rosada,
duu la pluja amenaçada.
Al juliol la forca al coll.
AGOST
A l'agost, figues i most.
A l'agost la dalla no para.
Paciència fins l'agost
i de l'agost per avant,
paciència i avant.
Per la Mare de Déu d'agost,
a les set ja és fosc.

REFRANYS DE L'AMOR I DEL MATRIMONI

- El roig fa goig, qui s'enamora és un boig.
- Tots els sants tenen on caure.
- A on passes les velades, passa les matinades.
- Quatre filles i una mare, cinc dimonis per a un pare.
- La que es casa per diners, tota la vida criada és.
- Els testos s'assemblen a les olles.
- L'home, quan més pelut, més volgut.
- Quan més cosins, més endins.
- Cada casa és un món.
- En este món tot es despatxa.
- Qui en sagal es gita, pixat s'alça.
- El dia de Pasqua del Llosar, qui no té «novia» la fa i qui la té la desfà.
- Qui sagal se gita, sagal s'alça.
- Qui de casa se'n va, a casa tornarà.
- Més val caure en gràcia, que ser gracios.
- T'has casat, t'has cagat.

La trilla d'un Mas de Morella 1900

Premis i Concursos

Ja és el quart any que l'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística organitza el concurs literari **Vint-i-cinc d'abril**,enguany han tornat a poder participar tots els alumnes de la comarca i també totes les persones adultes. És un esforç econòmic i organitzatiu molt notable el que realitzen els de l'Associació però també hem d'esmentar la col·laboració econòmica o en lots de llibres de les següents entitats: **Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana, Diputació de Castelló, Calxa Rural, Calxa de Castelló i Amics de Morella i la seua comarca.**

La relació de premiats és la següent, si no es fa constar res són de Morella:

E.G.B.

QUART. «La flor» d'Amparo Pitarch Segura.

«L'arbre i la flor» de Felipe Belmonte Ripollés.

CINQUÉ. «Una tarde a casa dels tios» de Maria Ripollés Milian.

SISÉ. «Josep i el fantasma» de Maria Orti.

SETÉ. «Les vocals» de Mª Luz Messeguer.

«Viatge a l'esport» de Jesús Mestre.

VUITÉ. «La rosa que volia ser roja» de Gemma Fabregat Monfort (Vilafranca).

«La invasió dels hòmens de negre» d'Ernesto Blanch.

«Rufo, el gos de bo cor» de Mª Francisca Rovira (Vilafranca).

«Contaminació» de Javier Buj.

B.U.P.

«Qui paga, mana» d'Inmaculada Vives i Manero.

«Les aventures de San Speril» de Julià F. Querol i Sabater.

SECCIÓ OBERTA: «La poma» d'Anna Ferrer i Montaña.

II CONCURS REPLEGUEM EL SABER DEL NOSTRE POBLE

Sobre dites i refranys dels Ports.

La mateixa ACCNLP va convocar aquest concurs que ha tingut dos guanyadors vilafranquins:

— El quart curs d'E.G.B.

— Marcos Colom Igual d'Educació Permanent d'Adults (E.P.A.).

I PREMI AU! A LA RECUPERACIÓ DEL PATRIMONI ORAL

Per primer any, la revista AU! ha convocat un premi per a estimular la recollida de refranys de la nostra comarca entre les persones que ja no estudien. En diferents revistes hem fet referència als dos treballs premiats, n'hem de posar un davant però els dos mereixen la menció per igual són:

— La Joventut local de Castell de cabres

— E. Miralles i J. Monfort, de Vilafranca.

També hem d'agrair els refranys que ens han enviat Domènec Pastor, Teòfil Pitarch, Marisol Pitarch i J. Vives.

L'ACCNLP i la revista AU! tornaran a convocar els mateixos premis l'any que ve, així és que demanem la participació de tots, qui no ho face massa bé això d'escriure, que arreplegue refranys.

PRIMERS EN INVESTIGACIÓ
PRIMERS EN VENDA
PRIMERS EN RESULTATS
PRIMERS EN SERVEI

COMPROVEU ELS NOUS PLANS PER A CONILLS

Gallina Blanca Purina

- explotació intensiva
- explotació mitja
- minifundi

Gallina Blanca Purina

programa el futur
amb la investigació d'avui

Ací Les gàbies

EXTRONA

produir per a més i millor

HIGIÈNIQUES – MANEJABLES DURADERES ECONÒMIQUES

¡¡SOL·LICITE CATÀLEG INFORMATIU!!

DISTRIBUIDOR EN ESTA ZONA
ANTONIO MOLES SEGURA

Cl. Sant Lluís, 54 - Tel. 18 10 30
CINCTORRES

PUBLICACIONS

Lesera

(La Moleta dels Frares. El Forcall). Estudi sobre la romanització a la comarca dels Ports. Autor: Ferran Arasa i Gil.

Dintre la col·lecció de «Monografies de Prehistòria i Arqueologia Castellonenques», la Diputació Provincial de Castelló per mig del seu Servei d'Arqueologia acaba d'editar aquesta importantíssima i interessant publicació sobre el jaciment de La Moleta dels Frares, a cura del jove i prolífic arqueòleg vilafranquí en Ferran Arasa.

Si bé la comarca d'Els Ports compta amb una llarga rastrera d'historiadors i d'investigadors medievalistes, els treballs dels quals han esbrinat a fons aquest període del passat, pràcticament quasi res no teníem a l'abast per albirar els temps més remots d'aquestes terres, prehistòrics, i àdhuc històrics de l'antiguitat clàssica.

L'obra, que bàsicament respon a la tesi de llicenciatura d'en Ferran Arasa, presentada a la Universitat de València l'any 1984, aporta uns nous elements d'investigació, fruit del treball de camp de l'autor, rodamón impenitent i especialista en la matèria, que ha trepitjat els camins, les caletxes, els arrossegadors i els senderols dels Ports, tot cercant d'aprofundir-hi al màxim i rigorosament el misteri del nostre passat, hispanoromà en aquest cas, i que en les seues mans meticuloses i científiques perd l'halo misteriós per convertir-se a poc a poc en fites segures de les petjades dels nostres avantpassats, amb la mateixa facilitat i naturalitat com es derregala la neu primaveral de les nostres muntanyes en ésser acaronada pel sol.

Dividit fonamentalment en dues parts per raons de metodologia, el llibre ens parla «per longum et latum» dels propietaris de La Moleta, la descoberta del jaciment i les primeres investigacions que s'hi realitzaren.

Descriu després l'excavació duta a terme al 1960, els diversos sondejos, així com un profund estudi dels materials ceràmics enconstrats, a més del mobiliari metàl·lic, variades troballes i d'altres elements d'ornamentació. Totes les quals coses, Arasa les ha interpretades exhaustivament. Tanmateix no podien faltar en un llibre com el co-

mentat les referències numismàtiques, que abarquen des de les monedes ibèriques fins a les romanes de diferents èpoques, les republicanes, les hispano-romanes i les imperials.

La segona part del llibre, al meu parer la més interessant, s'intitula «Un assaig d'interpretació» i es centra sobre l'epigrafia llatina, la xarxa viària i les ciutats, territoris i convents jurídics, amb les conclusions adients, la més important de les quals és que La Moleta dels Frares no correspon a l'antiga Bisgargis, sinó més bé a Lesera, en base a la lectura que G. Alföldy féu de la investigació CIL II 4052.

El llibre compta per demés amb nombrosíssimes cites i una extensíssima bibliografia, com pertany a un investigador absolutament seriós, com ho és Arasa.

Plànols de la comarca, de La Moleta, gràfics de les excavacions, reproduccions de les troballes, mapes amb les seques ibèriques i

hispano-romanes, els poblaments ibèrics als Ports, xarxes viàries, a més de nombroses fotografies, completen aquesta importantíssima obra, que no deu faltar en la biblioteca de cap estudiós de l'època hispano-romana i en la de cap enamorat de les terres nostrades. Les fotografies, però, hagueren d'haver estat reproduïdes en paper de més qualitat; qüestió que, com el lector fàcilment comprendrà, no és imputable a l'autor.

Redactat en català, cosa més que meritòria en un autor de llengua materna castellana, constitueix un valuós treball que cobreix una extensa llacuna en la història portenca. Ha estat escrit amb respecte i amb calor, tot acaronant les velles notícies, les noves troballes... Les quals coses, en mans d'Arasa, van junyides al rigor.

Felicitem-lo i felicitem-nos-en.

Josep Monferrer i Guardiola

Vilafranca,

11 de juny de 1988

PASTISSERIA

CASA GORRETA

JOAQUÍN ANDRÉS

DES DEL 1900
L'AUTÈNTIC FLAÓ MORELLÀ
Marquesa F. Sol, 2

MORELLA - Tel. 16 01 74

Un viatge pels intramurs

Segurament estareu d'acord amb mi si escric que les nostres relacions amb els llibres són múltiples i canviants. I que això atany tot el procés: de la trobada, més o menys casual, fins l'abandó —de vegades per a sempre— en el prestatge d'alguna llibreria, tot passant, és clar, pels moments de la lectura.

Fa unes setmanes buscava dos llibres *Per quan vingui un altre juny* de Jaume Fuster i *La felicitat en el crim* d'Aureville. De Fuster m'ha agradat sempre la decidida devoció per la sèrie negra i més encara pels referents cinematogràfics. Cap a d'Aureville m'esperentava l'exploració dels misteris del Mal. L'atzar feu, tanmateix, que em fixàs en el lloc d'un llibre de poques pàgines amb un títol, però, d'allò més atractiu per a mi: *Cant de Morella*. Un poemari a propòsit de Morella i del qual és autor Víctor Soler qui, segons vaig llegir a la contracoberta, nasqué a La Costera (Lloc Nou d'en Fenollet). Soler ha estat professor d'anglès a l'Escola Oficial d'Idiomes de València i lector al Burton Grammar School.

En el moment de la publicació del llibre donava classes de català i havia guanyat diversos premis literaris de prosa i poesia.

Amb aquests antecedents em va semblar bé de submergir-me en el viatge que aquelles pàgines em proposaven i que m'ha portat de la Plaça dels Estudis a la Porta de Sant Miquel; del Claustre de Sant Francesc a la Costa de Prades; de Tres Cantons a la Costa del Gall. He vist la Basílica, una vegada més, i la creu gòtica.

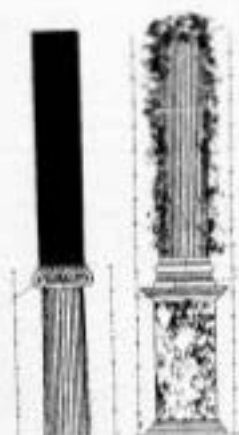
VAIXELL de pedra, aquest,
que s'enfonsa en el brau espai
i grata els estels,

/mentre el meu cos
s'hi afegeix, trencant en l'espill
un sec terrós.

Cant de Morella, amb un total de trenta-sis poemes, es divideix en quatre parts. Dues de les quals ("ARRIBADA" i "COMIAT") són purament emmarcadors. Les altres dues ("VAIXELL" i "POU") integren realment l'obra.

Recent iniciat el recorregut un ocell ens demana on són les fonts. La pregunta avança els dos motius substancials d'aquesta part: la pedra i la sequedat. Uns motius que s'adiuen prou amb la meua visió de Morella. I es que sempre me l'he mirada —Morella— des de Cinctorres. Anant o tornant de Cinctorres castell i pedra, bancals i sequedat.

víctor soler

CANT DE MORELLA

PAPERS INICIALS

FINALISTA PREMI POESIA
VILA DE CANALS 1984
CANALS

Ais ulls del lector tot esdevé pedra:
l'oceà tel·lúric, les sèquies, els núvols,
els estels, les bardisses i els vaixells.

"Hom no pot veure
/el nostre Mar
des del vell castell de Morella,
però a les seues costes hi ha Ports
per on naveguen

/vaixells de pedra.

Pedres que han viscut talment com
homes?

Vivificant aquest espai —entre catifes
tranquilitadores que van i vénen— només
un jove pintor que treballa un
blenc a la plaça dels Estudis i el tendre
papurreig d'una coloma.

Més avant, a la vora mateix del
"POU" endevinen l'ombra d'una dona
"que puja, fresca, dançarina, ovalada
nota, fent bots/ pels esglaons del pentagrama".

És Mireia. Recorre la ciutat a través
de la nit que s'ompli de Déus guerrers,
d'Edats Històriques, de Segles de
Temps i Dracs de Foc. Mireia puja i
baixa escales, refà la Ruta de les Muralles,
amb dos acompanyants, Eros i
Tanathos. Amor i mort.

Darrere, a poca distancia, una mirada...

Seguint-la arribem al Passeig dels
Germans Gallón Ferreres on fem la millor
trobada del viatge. Hi descobrim
que "a les nits de pleniluni baixen i
juguen dues estrelles amants".

Els motius de la segona i tercera
part s'interrelacionen en els sis versos
finals:

Ens farem etern Vaixell, Mireia.
/Dels canons
sortiran cànters d'aigua de pluja
/que ruixara
les soques muntanyes dels Ports.
/Al màstil, el vent
colpejarà la nostra bandera
/de ratlles enceses.
I el darrer dia de cada estació
/de l'any fondejarem
a l'aljub del Claustre de
/Sant Francesc".

És la fi del viatge. ("Després del
viatge i de l'odissea, esdevé/ el cementiri
extramurs, l'exili, el fum de la tarda")

Per acabar voldria que *Cant de Morella*
va estar editat per Publicacions
"El Cingle" al març de 1985 després
de restar finalista del Premi de Poesia
Vila de Canals 1984.

Pilar Alfonso

OPINIÓ

La llei de l'embut Sobre l'opressió lingüística a l'escola

Al tercer número de la *nostra* revista AU! llegia els comentaris que es feien a l'oposició d'alguns pares a la introducció del valencià com a llengua d'ensenyament. Si bé em pareixen prou encertats, també trobe que no exposaven —o amagaven— la causa que origina els conflictes.

Tots coneixem quin ha estat l'origen del nostre ordenament legislatiu actual: després d'una dictadura, s'intenten posar les bases d'un règim democràtic. Ningú no pot dubtar de la influència dels poders fàctics i de la de les persones absolutament compromeses amb la dictadura en l'elaboració del text constitucional, i, especialment, en la redacció de l'article tercer; que si fan memòria els que tenien aleshores una edat adulta, va portar llarguíssimes negociacions, i a la fi va arribar el *concens*, tan famós per aquells temps. Que es podie fer sinó «consensuar» amb aquells que retenien tot el poder? Ai pobres si no ho feien! Ja vam vore que va passar quan la *cosa* no els agradava com anava: un dia 23 em van fer malbé tota la vorera i l'asfalt, de davant de ma casa!

I perquè l'article 3r i anàlegs? La cosa ve de lluny, ens hauríem de remuntar als inicis del segle XVIII, quan s'imposa PER LES ARMES la concepció unitarista de l'estat. I és que això d'ajuntar per la força en té molt poc, de democràtic. Com tampoc en té gens legitimar, quasi tres-cents anys després els efectes d'aquella desfeta; em referisc a l'assimilació ideològica de la gent. Moltes vegades s'acusa d'historicistes a les persones que analitzen la nostra realitat relacionant-la amb fets històrics. Ara bé, quan l'Estat utilitza els mateixos arguments per a reclamar aquell tros de roca de prop d'Àfrica, els pareix absolutament pertinent.

Tota anàlisi que només veu les conseqüències, amaga quin ha estat l'origen. I en el nostre cas és molt clar: una imposició secular que està acabant per ser acceptada per una part important de la població. En el

Foto: Julio Carbó

tema que tracte, molts de pares d'alumnes. L'opinió només se'ls demana quan saben que diran el que ells volen. Però per què no se'ls demana també per a pagar impostos o per a fer la reconversió industrial? És com preguntar-li a l'esclau alienat si ell vol la llibertat; i, per si fóra poc, utilitzar la seua resposta negativa per a legitimar la política esclavista.

I és que des d'una identitat cultural tan destrossada com la nostra no es pot acceptar que nosaltres només tinguem deures i ells només tinguen drets. «*Todo español tiene el deber de saberlo y el derecho a usarlo*» (el castellà). Això no va dirigit als que tenen el castellà com a llengua primera; quin sentit tindria dir-los que tenen el deure d'aprendre'l, quan és el que saben? En cap text legislatiu podem llegir que tots els que viuen a la nostra terra tenen el deure de saber la nostra llengua. Això és jugar a perdre abans de començar.

L'única possibilitat que ens deixen de tindre un ensenyament NORMAL, és —molt sibil·linament— que tots estiguen d'acord en fer-lo en la llengua del territori; quan el criteri de territorialitat és el que s'haguera hagut d'agarrar, com han fet a Suïssa, a Bèlgica i a Iugoslàvia.

Només que hi haja un pare d'un alumne que vulga que al seu fill se li ensenye en l'idioma oficial de tot l'Estat, s'ha de fer «perquè sinó se'l discrimina». I està molt clar: només es pot discriminar a aquells que tenen drets, els que no en tenim, no podem ser-ho mai, de discriminats; ja ho estem per definició. I encara resulta que mira si som roïns que gosem intentar *imposar-los* la llengua del territori on viuen... Quan a nosaltres se'ns imposa —no sabem amb quin dret— la llengua de fora del territori.

El problema és justament no haver pres el criteri de territorialitat per a establir l'oficialitat de les llengües, com han fet als països més civilitzats. Nosaltres tenim l'oficialitat compartida al nostre territori (que vol dir haver de cedir sempre que ho manen) i no tenim cap dret en éixir-ne. En canvi, ells tenen els drets allà on estiguen. Eixa és la democràcia que pregonen als quatre vents?

La regla del joc és: tu estàs obligat a tot, i jo a no res. I no és que jo considere que aprendre una llengua siga una cosa negativa, al contrari. Però per la mateixa regla de tres ells haurien de considerar molt positiu el fet d'aprendre la llengua del territori on viuen.

El que legitime tota eixa desigualtat, i que ens trobem en un grotesc carreró sense cap més eixida —si les coses no variem— que la desaparició de la nostra llengua, és l'articulat actual de la Constitució; que si en moltes coses és positiva, en esta, tot el contrari. A més, els pares d'alumnes assimilats ideològicament juguen un paper encara més negatiu que si foren forasters, perquè ells tenen la llengua per a uns determinats usos, però per a d'altres han d'utilitzar la de l'*Imperio*. I els han gravat amb foc que la seua només val per a anar per casa, quan es va a l'escola s'ha de parlar *en cristiano*. A la llengua li passa com als negres a Sudàfrica, poden viure als seus poblets però per a entrar a la ciutat han de portar un passe, que només els el donen si són bons xics. En el nostre *Apartheid* a la llengua només la deixen passar d'una manera testimonial i amb l'horari reduït, i encara els haurem de donar les gràcies perquè és ara (després de 281 anys que ells ens van derrotar) quan estem millor. Moltes gràcies, magnànims senyors.

Carmen Guimerà

«Morella i l'esport»

Un dels temes a tenir en compte dins d'aquesta regidoria de cultura en l'ajuntament de Morella és el referent a l'esport.

En Morella ha existit i existeix gran afecció per tota mena d'esport i més si s'ha pogut practicar dins d'aquest mateix poble. Entre ells cal senyalar el futbol i el **balonmano** que són els esports que han arribat a la competència federativa. El primer avui en dia està alcançant un dels seus millors moments dins de la categoria regional en la que es troba, fent així, créixer la seva afecció.

El segon ha vist desaparèixer els seus dies d'esplendor: aquells matins i aquelles vesprades en que el poliesportiu vibrava amb l'emoció que envolta aquest esport. Per què el **balonmano** en Morella s'acabà, la qual cosa ha d'impedir qualsevol amant de l'esport.

No hem d'oblidar, per altra banda, altres esports que sempre s'han practicat en Morella però que potser ara estiguen, més que mai, pujant degut a la gran empenta de l'esport escolar. Així tant en E.G.B. com en l'institut tenim equips molt pro-

metedors de futbito, balonmano femení, bàsquet, escacs, tennis de taula... qui estan representant a Morella per tota l'extensió de la nostra província. I no hem d'aplaudir sols la inacabable afecció d'aquests joves morellans, també la d'aquests mestres que setmana a setmana entrenen, animen, ensenyen i acompanyen aquests joves allí on toca jugar.

Però si reflexionem un poc, ens donarem compte que aquests esports abans esmentats requereixen un lloc on es puguin desenvolupar. En Morella aquest lloc és el Poliesportiu, lloc que tots coneixem i que moltes voltes ha estat criticat pel seu deficient manteniment.

Abans anavem al «Poli» a jugar o a veure algun partit o inclòs, a canviar-nos de roba per tal d'anar a correr a l'Alameda o a jugar a futbol a fora al camp «Del Prat» i ens trobavem en quantitat de problemes com la pols, un fum de cadires destrossades, dutxes inutilitzables, portes foradades, porteries trencades, vidres també trencats i molts altres problemes que omplien fulls i fulls. I he dit abans que

açò està molt prop d'acabar-se: amb la restauració del Poliesportiu i de tot el material, a més cal afegir la incorporació en aquestes instal·lacions d'un home encarregat del manteniment i correcte funcionament del «Poli» així com de la distribució d'horaris per als diferents esports i grups de practicants d'aquests altres temes com el correcte i respectuós tractament del material i instal·lacions.

Amb tot açò s'està aconseguint que el «Poli» deixi de ser aquell edifici desastrat i brut per a convertir-se en el que s'entén per un autèntic poliesportiu: aquell lloc o edifici públic on qualsevol persona de la comunitat hi pot anar, respectant sempre els horaris establerts, a practicar el seu o els seus esports preferits amb unes condicions adequades i mínimes com poder jugar en un lloc net, on poder dutxar-se després de l'esforç i altres condicions mínimes que ha d'oferir un lloc com aquest.

Així, amb aquesta nova cara del poliesportiu desitgem que l'esport morellà, tant de competició com d'aficionats en general, arribe al més alt.

JOSE SEGURA SALES

SEGURA BARREDA, 8
CARRERÓ DE LA PRESÓ, 5 i 7
TELÈFON 16 03 36

MORELLA (Castelló)

Cafeteria — Restaurant
Típica cuina Morellana

Especialitat en «Corder» farcit trufat

Què significa autoregulació?

Autoregulació no significa que el xiquet faça tot el que vulga, ni deixar-lo front a les influències externes amb l'única defensa del seu propi «jo». Això podria valdre i ser beneficiós en una societat que es basara en les lleis naturals, que no anara contra les necessitats biològiques, físiques i emocionals de la persona. En la realitat que ens envolta i en el medi social en què vivim, l'autoregulació no pot entendre's d'aquesta manera.

En l'autoregulació s'inclourien els punts següents:

a) Respectar el ritme de desenvolupament propi de cada xiquet, sense tindre l'obsessió perquè s'adapte a les normes generals; per exemple, obstinar-se perquè controle els esfínters a certa edat, que parle als X mesos, que es comporte d'una manera determinada o altra. Ja que, amb tot això, l'únic que s'aconsegueix és el malestar dels pares, perquè el seu xiquet no es troba a la ratlla dels altres i perquè fa sorgir un sentiment de no acceptat ni comprés en el xiquet.

b) Donar suport o ajudar el xiquet front a la societat, ja que les necessitats del xiquet són, per regla general, mal rebudes, ja siga la masturbació o l'afirmació del seu «jo» en totes les facetes. El xiquet necessitarà la seguretat dels seus pares i dels adults que més es relacionen amb ell, per tal de no vore's obligat a bloquejar les seues emocions en una societat que no comprén, la majoria de les vegades, les seues raons.

c) Respectar cadascuna de les etapes per les quals passa el xiquet en el seu desenvolupament i deixar-li-les viure plenament per tal que pugui passar amb seguretat a l'etapa següent.

d) Ajudar-lo quan pareix que haja perdut el contacte amb ell mateix, bé per defensar-se front a un medi hostil, o per qualsevol altra raó. Ajudar-lo, en definitiva, quan aquestes defenses van en detriment de la seua pròpia salut.

e) Propiciar l'expressió d'aquelles emocions que tendeix a inhibir. Per exemple, ajudar-lo a traure la ràbia i aconduir-la degudament abans que, per voler controlar-la, arribe a formar part de la seua estructura caracterial, i esdevinga un xiquet destructiu i rancorós. Darrere la ràbia, pot haver-hi una gran necessitat d'afecte.

f) No interrompre el joc del xiquet premeditament, per voler seguir uns objectius ja marcats amb antelació i per voler seguir un horari rígid d'activitats programades.

Les activitats haurien de subordinar-se a la dinàmica del grup, el que es realitzen en un ordre o en un altre, o el que es crega convenient postergar-les per a un altre moment més propici.

g) Els materials i les activitats que s'hi realitzen, en el medi educatiu, deuen adequar-se al moment vivencial del grup de xiquets, de manera que tinguen un sentit real per a ells.

Vicenta
Professora d'E.G.B.
Especialitzada en autoregulació infantil

CARNISSERIA
"Just"

Especialitat en embotits, panís,
hamburgueses de vedella i pollastre

Articles de qualitat

ECONOMATO AZNAR
Avinguda Castelló, 26 - Tel. 44 05 01
VILAFRANCA

CAFETERIA
CERVESERIA
MARISQUERIA
FREGIDURIA

«Rourera»

Blasco de Alagón, 22 - Tel. 16 03 08

Especialitat en tapes de cuina i mariscs

El millor de Ca Rourera, la seua clientela

Si s'acaben els jocs...

Del ventall d'activitats que els xiquets i xiquetes i també alguna persona major realitzen, el joc ocupa una de les posicions més privilegiades. A certes edats, sobretot a la infància, tot allò que es fa és joc. El joc és, sens dubte, un factor imprescindible per a un correcte desenvolupament físic, psíquic i emocional de l'infant. En aquesta primera part intentarem definir d'una forma general i segurament incompleta les funcions que hauria de tenir el joc per tenir un ampli espectre dins la formació integral del xiquet.

- El joc ha de ser una activitat natural que proporcione plaer i satisfacció a l'infant, el xiquet que juga a disgust, que no es diverteix, juga d'una forma mecànica complint, potser, les normes del joc. Tanmateix no juga realment.

- El joc ha d'ajudar al desenvolupament de les facultats psíquiques i físiques i ha d'ensenyar a conèixer les seues pròpies aptituds i limitacions.

- El joc ha d'ésser un mitjà d'aprenentatge. L'infant quan juga apren a conèixer tot el que l'envolta, quines són les seues capacitats, que ha de fer per aconseguir bons resultats.

- El joc ha de ser voluntari i desitjat. Això facilita que moltes vegades sigui el mateix infant qui el faci servir com a mitjà terapèutic per alliberar tensions psíquiques i aconseguir el seu equilibri.

Si pensem en els punts anteriorment exposats, ens donarem compte que sobretot els adults -pares, educadors...- no els donem importància i pràcticament els oblidem, valorant solament alguns aspectes del joc, com la distracció, el plaer... i considerant-lo com una activitat més per omplir el temps.

Un dels factors negatius respecte al joc és la imposició que fem moltes vegades els adults, proposant activitats poc atractives o pròpies de més grans. També tot el fenomen dels mitjans de comunicació, concretament els audio-visuals, ajude a l'empobriment de la imaginació dels infants i de les seues capacitats de jugar, en provocar-li una completa passivitat i l'absència de participació en el que passa a la pantalla,

Foto: Julio Carbo

induint-lo, per si no fos suficient, a comprar tot tipus de joguines, amb les que no juga mai i limitant-lo a jugar en uns llocs concrets, sempre els mateixos. Són jocs que fomenten la individualitat i la competència, jocs que sols pots gaudir d'ells dins de casa...

La situació actual del joc, sense voler ser categòric, pateix greus deficiències. Es pot detectar que genera una gran agressivitat entre els infants i la falta de respecte a les normes del mateix joc. Potser caldria fer per part de tots -educadors, mestres, pares, mitjans de comunicació...- un gran esforç per revitalitzar el joc com element quotidià i educacional que forma els nostres xiquets. I és aquí que cadascun de nosaltres hauríem de tenir en compte una sèrie de consideracions que, potser, ens facilitarien la tasca:

El joc ha de ser voluntari, motivador, estar presentat de forma engrescadora, adaptant-lo a l'exigència dels infants.

L'actitud de l'adult ha de canviar, desconnectant completament de problemes, treball...

No sempre hem de buscar un resultat final o un rediment. Fem que es valore tot el procés.

Estem massa acostumats a fer només jocs de tipus físic i deixem de banda altres aspectes com l'observació, el raonament, els sentits,

igual que les aptituds intel·lectuals o socials. Si en algun cas hem d'imposar-nos, un dels millors moments que hi ha és quan proposem jocs que afecten la integritat física, psíquica o afectiva de l'infant.

Podem de vegades ajudar a l'adaptació del joc a l'espai més convenient. No hem de sobrepassar tampoc les possibilitats del xiquet amb un joc determinat.

Hauríem d'evitar també la competició sistemàtica com a única motivació del joc o com a finalitat. La valoració excessiva del guanyador. L'eliminació. I qualsevol tipus de discriminació, sigui pel sexe o per les característiques generals.

Mestres, pares, adults, deixem aquestes carasses tan serioses que tenim, oblidem uns minuts al dia els rebuts del telèfon, la declaració de renda, o la reparació del cotxe. Posem-nos al lloc que ens toca. Hi ha moltíssims jocs, juguem-hi, transformem els jocs segons les necessitats, segons els nens i les seues circumstàncies ambientals, inventem-ho de nous, fem servir, encara que sols siga per a això, la imaginació i la creativitat.

Au, a jugar!! I que us ho passeu bé com els xiquets.

Valentí Pinyot

ECOLOGIA

Vuit de març de 1987. Una data oblidada

Fa ja un any i uns mesos, quasi tota la gent de la comarca, per primera vegada en la nostra història, ens vam reunir baix un lema: NO A LA CONTAMINACIÓ DE LA TÈRMICA.

Les més de 5.000 persones encapçalades per 19 alcaldes, portaven clarament una petita esperança cadascú que ere una gran esperança col·lectiva: que l'administració, que els polítics de tots els colors feren alguna cosa, pregueren partit, davant del greu problema que tota la comarca pateix.

Després d'aqueixa manifestació tots ens vam quedar un poc més tranquils

i sobretot més desfogats. Ja havien arribat a Castelló i ens havíem manifestat, havien cridat a gust. Ara, primavera del 88, tot segueix igual sinó pitjor. Tot han segut paraules i més paraules.

Aquest mes de març passat es va celebrar el dia mundial del medi ambient. Es van fer saber unes dades esgarrifadores; entre aquestes van anomenar —com no— el desastre causat a tots els boscs d'Europa per la pluja àcida, i la permissivitat dels governs en aquestes indústries que contaminen —permissivitat dels governs amb els poderosos.

Després de baixar a Castelló, no hem de pensar que tot està fet, hem de seguir preguntant a aquells polítics que —campanya electoral = vots— ens ho han d'arreglar tot, què fan, què volen fer quan pensen prendre partit i defensar els drets de la natura i dels ciutadans; com també ens hem de preguntar a nosaltres que fem, què volem fer. Ningú pot escapar-se d'aquesta responsabilitat.

J. O.

OFICINA D'INFORMACIÓ,
INICIATIVES I RECLAMACIONS

CASTELLÓ

CENTRE D'INFORMACIÓ

La Generalitat,
ara més prop

GENERALITAT VALENCIANA
PRESIDÈNCIA

PREGUNTE EL QUE NECESSITE

L'informarem sobre els aspectes generals de l'Administració de la Comunitat Autònoma. Sobre la seua estructura, funcions i procediments.

CENTRE D'INFORMACIÓ

ATENEM LES SEUES RECLAMACIONS

Podrà formular totes aquelles queixes i reclamacions que estime convenientes per sentir-se desatés o lesionat en els seus drets.

SERVEIS TERRITORIALS

POT SUGGERIR-NOS LES SEUES INICIATIVES

Acol·lirem totes les iniciatives que serveixen per a millorar la nostra Administració. Seran rebudes, classificades i trametes a l'òrgan competent.

CRIDE'NS:

Telèfon: 33 84 12
33 85 09

Li facilitarem la informació que necessite sobre l'Administració de la Comunitat Autònoma Valenciana.

VISITE'NS:

Plaça de la Pau, 18

Si val, l'atendrem personalment.

ESCRIBU'NS:

Plaça de la Pau, 18
12001-CASTELLÓ

Les seues preguntes, suggerències i reclamacions, seran degudament contestades.

Conselloria d'Economia i Hisenda	Fonda Miras, 8, 11 Tel. 22 27 89 22 27 89
Conselloria d'Obres Públiques Urbanisme i Transport	Urbanisme M. Sagana Riera, 1 Tel. 22 12 34 Agricultura i Ganaderia Av. del Mar, 18 Tel. 22 26 20/22 26 Transport Beltrand Ross, 8 Tel. 22 27 35 Obres Públiques Cortadellas Av. del Mar, 18 Tel. 22 26 20/22 26 Seguretat i Salut Beltrand Ross, 42 Tel. 22 26 48/22 26
Conselloria de Cultura, Educació i Lletres	Cultura - Educació Av. del Mar, 22 Tel. 22 26 11 Música, 21 Tel. 22 26 12
Conselloria de Sanitat i Consum	Sanitat Av. del Mar, 8 Tel. 22 23 50 - 22 41 31 Consum Av. del Mar, 8 Tel. 22 26 12
Conselloria de Treball i Seguretat Social	Treball R. Maria Agustina, 1 Tel. 22 23 50 Seguretat Social Av. Burjassot, 18 Tel. 22 26 11
Conselloria d'Indústria, Comerç i Turisme	Indústria - Energia M. Sagana Riera, 12 Tel. 22 26 22/22 26 22 26 22 Comerç Ansaldo, 11, entresol Tel. 22 26 22 - 24 16 41 Turisme R. Maria Agustina, 8 Tel. 22 24 24/22 22 11 22
Conselloria d'Agricultura i Pesca	Hidrografia Tel. 22 26 11
Telèfon TuriMIS	22 20 90

TRADICIONS POPULARS

Els bous de Sant Roc

Un dia, fa cosa de dos anys, estava tranquil·lament davant del televisor sense parar massa compte del que estava veent i em va sorprendre sentir una musiqueta coneguda. Era la música de la Corroquina i la ballaven unes xiques amb unes faldetes molt llargues, mocador de cap, i mantó sense serrell al coll a l'estil de les agüeles de l'antigor. Acte seguit van empalmar amb la dansa dels Pelegrins com si tot fore part de la mateixa festa. I encara em vaig sorprendre més quan vaig sentir que al final de la dansa dien: «Viva Sant Roc, el gos i els Quintos». Després de tot això vaig procurar fer la màxima atenció i obrir els ulls i les orelles fins als límits de les meues possibilitats. Realment no ho havia ensomniat. Es tractava d'una actuació de l'Esbart Dansaire de Rubí sobre temes de Morella. És de suposar que algú d'ells havia vingut a Morella a documentar-se sobre festes i danses típiques i que se'n va anar d'ací amb una idea una miqueta falsificada o, com a mínim, molt poc ortodoxa.

El Sant de Montpeller és advocat de les malalties infeccioses, les pestes, les úlceres i els malitxols. No ha estat mai patró de la joventut dels «quintos». Ací a Morella els patrons dels joves eren Sant Lluís Gonçaga i Sant Fruitós, i els que anaven a servir no tenien cap patró determinat.

Xè, vaig pensar! Això s'haurie d'esbrossar una mica. Un o altre els haurie de dir que estan mal informats. Però com ha passat el temps i no em conste que ningú haigut fet res, m'atreveix a fer-ho jo en esta revista, donat que la direcció em brinde l'oportunitat.

A la Plaça, estave l'almudí, lloc on hi havia les mesures oficials de capacitat per a la venda pública del gra. Estes mesures eren fixes a la pedra i estaven on ara són les calçadetes. A la Plaça estave també quasi tot el comerç del poble i al mateix temps vivie la gent de més bon sou o de més bon passament. Als altres carrers vivien, més barrejats, els treballadors a jornal, els teixidors, els menestrals i la gent més necessitada. Ara que parlo de gent necessitada em ve al pensament el costum dels pobres de

Foto: Julio Carbo

solemnitat **d'anar al dineret**. Un divendres al mes anaven a les cases riques del poble a resar un Pate pels difunts de la família i barata això els donaven uns centimets. No arribaven ni a perreta.

Tornem al fil de la qüestió. Els de la Plaça tenien més temps per organitzar i disfrutar d'algunes festes. Una de les més típiques ere la de Sant Roc. Un d'ells ere «DECALITRO», malnom que provenie segurament de quan es van canviar les mesures de venda del vi al sistema mètric decimal. Vivie i tenie la taverna on ara és Casa Rourera. Un altre ere «POSSO», cadirer, que

treballave a l'actual entrada del parador del Cardenal Ram. També estava QUIQUET DEL RULL. Eren molt animats i divertits, sabien organitzar molt bé la festa i feen que tots es divertiren a manta. Tenien moltes ocurrències i com no tenien cap mala idea, caien en gràcia a tota la gent.

El dilluns després de Fira, o sigue, el quart dilluns de setembre, es celebrave la festa de Sant Roc, que consistie en el següent: el dissabte anterior per la nit eixie el Rosari solemne en honor del Sant. Anaven el capellà que resave el rosari, uns quants músics per acompanyar les avemaries i molts

hòmens amb atxa que anaven cantant sense donar-se'n vergonya de manifestar la seua devoció. També eixie la dansa dels Pelegrins i els xiquets que eixien a la dansa, de tant er. tant recitaven uns versets, fets pels mateixos organitzadors, que cantaven lloances al Sant i feen algun comentari sobre les coses bones i roïnes del poble. Al final de cada relació es cridave estrictament: «VIVA SANT ROC».

Arribats a n'este punt m'haureu de permetre un incís. Actualment veig que ja no es resa el rosari de Sant Roc. Ja no hi va cap capellà. Els pocs que porten atxa van xerrant i fumant. L'any 1987, el dia del Corpus, els qui portaven el Sant a la provessó ho van fer tan respectuosament, que al carrer de la Confraria li van posar un cigarro a la mà del Sant i un altre al morro del gos. I jo em pregunto: Si no s'ho creuen, per què trauen un Sant i li porten atxa? I, si s'ho creuen, per què se'n burlen? És potser perquè això fa més home? Suposo que deu ser més ètic i honest deixar el Sant a l'església. Els qui creem ja anirem a resar-li. Per altra banda es pot fer igualment la festa al carrer sense traure el Sant. Bé, continuem.

La Capelleta del Sant, a la Plaça estave oberta des d'abans del rosari fins allà al tard i allí davant es dien totes les relacions dels Pelegrins. El diumenge al matí tornaven a eixir els Pelegrins en Retaule, després de la missa major. El dilluns, allà a les nou del matí, es celebrave una missa a la capelleta del Sant, on assistie el veïnat i les persones devotes, mentre que a la Plaça es fee un silenci respectuós. En acabar-se la missa es fee algun carafal, pocs en total. En aquell temps no es fee l'entrada dels bous com ara. Recordo que molts anys el bou ja estave tancat al corral de l'Hostal del RULLO o al de l'Hostal d'ELIAS. Un any, —encara era molt menuda—, van portar un bou molt gran del Rel amb el cap tapat i nugat a un carro a meitat nit. Normalment no es solien portar animals de casta o de cap ramaderia de nom. Es portave un bou gran de qualsevol mas i no patien gens si s'arraconave i no corrie. La gran majoria dels hòmens, per no dir tots, portaven una barra llarga amb una punxa a l'extrem. Tota la gràcia consistie en poder punxar el bou quan passare, on fore i com fore. Algun any el bou quedave amb el llom completament roig de punxades. Segurament no en podrien fer

Foto: Julio Carbó

una gran cosa de la pell. Al carrer, les cases tenien les portes obertes amb algun cabiró posat verticalment per no dixer passar el bou. Això fee que en cas de necessitat hi haguere prou amagatalls per a la gent que corrie.

També ere molt típic posar una escaleta de fusta nugada a un pilar amb un caixonet davall i una corda al cap d'amunt per poder pujar quan venie el bou. El bou es torejave només el dilluns per la vesprada. L'assoltaven a les dos del sol. A les cinc paraven per anar a fer un mosset. A les sis el tornaven a traure i al punt de les vuit el mataven. Allí mateix el degollaven i espellotaven i el solien dixer penjat al recte del careronet de l'Hostal del Rullo. A les nou i mitja de la nit eixie el ball romocador de farol al cap. Anaven desfilant i ballant de la Bola a

l'Ajuntament. Només acabar-se el ball rodac, als vols de les onze, el gaitero tocave tres passades d'una cançoneta que indicave el principi de la coetà. La gent en sentir la tocateta del gaitero, solie aplicar una lletra que die:

TIRA, TIRA, TIRA, COETS.
TIRA, TIRA, QUE NO EN
TENS MÉS.

La primera passada de la canço ere d'avís, però a la tercera ja no valien excuses i només es quedaven els qui volien estar a la coetà.

En ser demà, dimarts, es repartie la carn del bou als qui havien ajudat econòmicament a la festa i si en sobrave es venie. Per acaptar diners per organitzar la festa es fee la subhasta dels menuts del bou el diumenge a migdia. Cristóbal de Paula, home de prou sentit de l'humor i

de curta estatura, comentave que ere qüestió de no passejar per la Plaça cixe diumenge per si un cas.

També es fee, tots els diumenges de l'any, la rifeta dels tarrons i dels colomins amb les cartes. Es tracte de l'estil de rifa que encara es fa a la Torreta i a les primes. Alguns podeu recordar rifadors de Sant Roc tan famosos com Manuel Milian, Blai Bruñó, Rogelio Edo i Manuel Carceller.

En morir «DECALITRO» i «POSSO» la festa va passar per hores baixes i va arribar a no fer-se. L'any 1927 uns morellans entusiasmats la van tornar a revivre. Eren els Senyors: Juan Antonio Querol, Juan Manuel Villuendas, Fidel Adell (fill), Tomàs Querol, Manuel Milian i José Membrado. Els tres últims eren «ELS CORREDORS». Aquell any van eixir de pelegrins: Carlos Sangüesa, Valeriano Carceller, Julian Membrado, Juanito Cifre, Miguel Carceller, Julian Ortí i Juan Querol. Els va assajar el Senyor Paco Blasco, l'amo del Bar, i fill de Quiquet del Rull. Després d'això no van eixir més majorals i la festa va tornar a anar en terra.

Després de guerra, algun any s'ajuntaven alguns amics i feen acapte per fer la missa de Sant Roc al matí i el bou per la vesprada. Cal advertir que amb el canvi del dia de Fira al primer diumenge de setembre des de l'any 1931, la festa de Sant Roc quedave el segon dilluns de setembre.

L'any 1942 els veïns del carrer van organitzat la festa i me pareix que va ser la primera volta que es van fer dos dies de bous.

L'any 1947 va ser majoral de la festa el Senyor Fidel Adell que va organitzar tota la festa completa.

L'any 1953, els Senyors Fidel Carceller Salvador, Manuel Carceller Bàguena i Julian Pastor Amela van refer del tot la festa. Primer van fer la imatge del Sant (la que hi ha ara) i van restaurar l'altar, coses que havien desaparegut l'any 1936. Van organitzat la dansa dels Pelegrins i va ser la primera vegada que van eixir xiquetes. Les primeres pelegrines van ser: África Blasco, Pura Pueyo, Mª Jesús Amela, Concha Pascual, Teresita Traver, Carmina Milian, Mª Carmen Ripollés, Natín Pastor i Lolita Pastor. Els pelegrins d'aquell any eren: Miguel Gisbert, Julian Pastor, Angel Querol, Fidel Carceller, Luis Milian, Pepe Aguilar, Paco Casanova,

Teudo Sangüesa, Santiago Carceller i Fernando Pastor. Tant els xics com les xiques van dir relacions fetes en lloança del Sant i comentant coses i costums del moment.

M'agradarie parlar de com es fee en estos anys l'entrada dels bous. Els bous venien a peu, en una rabera feta pels mansos els bous o les vaques que s'havien de torejar i matar i altres vaques que feen més grossa la rabera i que servien a més per pegar quatre voltes a la prova del matí. El diumenge passaven la nit al Rel. El dilluns a les quatre o les cinc del matí escomençaven a pujar pel carreró de Molí d'en Pi, la costa de l'Arrapat i, per baix del «matadero», feen cap al portal del Pla de l'Estudi. Tot açò es fee en silenci, primer perquè ere molt poca la gent que anave a esperar els bous i en segon lloc per evitar que els animalets s'esbarraren i tiraren a fugir. La rabera dels bous continuava baixant tranquil·lament fins arribar a l'entrada del recinte tancat. Només passar la barrera de l'elèctrica, els pastors amb dos cantalades i quatre crits feen córrer els animalets afuats Plaça n'avall. Mentrestant els obrers tancaven la barrera d'entrada. Cal dir que no s'havie donat mai el cas que algun animalet es descantellare per la Plaça de Colon o per la Costa de Borràs i cal tenir present que les eixides dels carrers i de les costes no es tapaven amb res.

Després de l'entrada es fee la prova. Hi havie molt poca gent i els que anaven, solien dir que ere molt divertit. Ere qüestió de córrer prou o de tenir l'habilitat de saber voltar

els pilars, perquè a aquella hora encara no hi havia ni carafals ni cabirons al carrer.

Els mateixos majorals de l'any 1953 ho van tornar a ser els anys 1955 i 1956. A partir d'aquell moment es pot dir que la festa dels bous de Sant Roc s'ha fet sempre sense interrupció. Després d'ells van ser majorals altres grups d'amics, fins que se'n van fer càrrec els «quintos», concretament l'any 1960.

Per tot el que porto dit es podrà vore fàcilment que la festa de Sant Roc ni la van inventar els «quintos» ni és una festa exclusiva seua. És una festa del poble i amb molta tradició.

També em resulta curiós comprovar l'eficàcia dels majorals de l'any 1953. Ho degueren fer tan rebé que no s'ha pogut variar ni superar el programa de com ells el van dixer.

Suposo que ara compreneu la meua estranyesa en sentir l'Esbart Dansaire de Rubí, perquè pot donar la sensació enganyosa de què Sant Roc és el patró d'un grup determinat de gent, quan la realitat és molt altra. Sant Roc és el patró d'un barri de Morella amb molta «solera».

Val la pena saber les coses. Sobretot ara que està de moda resuscitar i reconstruir costums i tradicions antigues. No és qüestió de dir el primer que a un li ve al pensament per eixir a la ràdio o a la televisió. Val la pena informar-se o anar a preguntar les coses a qui les sàbie.

DOMI PASTOR

TALLERES HONORIO

Agencia
RENAULT

Hostal Nou, s/n

Teléfono 16 01 91

MORELLA

VIAJANDO

POR CASTELLON Y SU PROVINCIA

E. Díaz Manteca y F. Olucha Montins • M. Cruzado Cazador.

DIPUTACIÓ DE CASTELLO